

ЛІТЕРАТУРНА
ГАЗЕТАмісячник літератури, мистецтва, критики,
наукового і громадського життя

Рік III. ч. 2 (20)

Лютий 1957 р.

Ціна 50 н. пф

60-ЛІТТЯ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Визначного поета читають не одно, а більше поколінь. З кожним новим поколінням такий поет ніби народжується наново. Його бачать уже інакше, ніж бачили ровесники і він сам себе. Іноді цей цікавий процес відбувається на очах самого поета.

Євген Маланюк у свої 60 років (родився 2 лютого 1897 року — того самого року й місяця, коли помер Пантелеймон Куліш, що до нього, як до свого духового історичного батька, так залюбки признається наш ювіляр) — уже пережив три відношення до нього трьох поколінь. Прихильний до поета Донцов rado бачив у ньому націоналістичного волюнтариста, поета — політичного борця, «трагічного оптиміста», нещадного критика одвічної халхляцької «штатости». Те саме бачили в поетові і неприхильні йому ровесники, тільки ставили коло тих якостей свій знак «мінус». Ровесники бачили поета лише в межах їх спільної доби навіть тоді, коли аналізували лише поетику Маланюка (Віктор Петров, Вол. Державин).

Юрій Шерех вважав окреслені Донцовим прикмети несуттєвими для поета (і поезії взагалі), зате знайшов у ньому майстра власної поетично-історіософської концепції-образу України, прою емігранта з своєю нацією. Шерех з радістю констатував, що Маланюкове обдаровання ходило не лише на котурнах пропагатора, а й літало на власних крилах пегаса, рушійною силою якого була теплота і жар звичайного, людського серця.

У цьому числі нашої газети читач може знайти вже зафіксоване ставлення до Маланюка наймолодшого покоління. Богдан Бойчук шукає у поезії Маланюка ті елементи, які переростають границі його біографічного простору і часу і мають загальнолюдське і понадчасове звучання, і то як з тембром «заліза», так і з тембром живої тканини серця.

Не знаємо, як сам Маланюк бере оцінки двох молодших за нього поколінь. Але знаємо, що таке літературне щастя не припадає багатьом поетам і найвищої мірки. Деяких із них вперше відкривають через десятки і сотні літ по них. Літературне щастя Маланюка то більше, що оцінки ті, сповидно заперечуючи одна одну, мають іманентну здатність бути колись конвертованими в наростаючий цілний підсумок. Маланюкові ровесники любили його, як поета їхньої доби, як ковала психології «невгнугих державників». Маланюк дав своїм ровесникам сатисфакцію за їхні поразки у «визвольних зривах». Не переміг малороса і москаля Петлюра зброєю, то переміг Маланюк жаром ударного поетичного слова.

Сам Маланюк цю чисто біографічну і політичну рису своєї поезії вважає за свій найвищий, останній осяг. В самопізнанні своєї поезії він уперто хоче бути з своїми ровесниками, дарма, що та поезія підносить його вище, понад них. Його остання книжка, озголовлена «Проща» (чи не проща козака з бойовим життєвим шляхом перед відходом у манастир?), кінчається новорічним тостом за юнацьку поезію «гарту», яка мусить стати і «гартом» останнім:

Так вип'єм за тверезість і прозор.
За зимний розум і голодне серце,
За логіку, як лік проти музики,
За математику — протиотруту
Від всіх химер,
— За наш останній гарт!

Воїстину зворушлива й шляхетна оця вірність своєму часу і своїм ровесникам. Але як оцінюватиме Маланюка читач у завітний цілком незалежній і цілком індустріальній українській державі? Очевидно, що держава, як уже здобута і самозрозуміла річ, не буде для того прийдешнього читача найбільш хвилюючою темою. Ані проблема безгранич-

ного й порожнього степу, в масному чорноземі якого, на думку Маланюка, засмокталися вікові змагання українського психологічного державника. І майбутнього читача, мабуть, таки менше цікавитиме «залізний імператор строф», що вже в 1947 році потрапив у дружню пародію Горотака-Клена, як цікавитиме діяпазон поетового серця, в широкій амплітуді його злетів і падінь, амплітуді від крайньої самотності до найповнішого злиття із Божим світом, від полум'я молодости до крижаного крішталю старости. Майбутній читач напевне схилиться над неперетенційними сторінками «Голосів землі», в яких знайде вічність українську і вічність людську. На задній план відступлять реторичні інвестиції проти «розпутної» «дикої бранки степової», а заясне нестерпний мармур античної «Земної мадонни», про яку поет сказав інакше: «Єдина! Не ображу зором...»

Еміграція, вигнання звучать у поезії Маланюка з гіркотою, що нагадує Дантову. Але і тут не зрадило літературне щастя: Маланюк чи не єдиний з усіх еміграційних поетів пройшов був крізь залізну заслону, що розриває надвоє українську літературу. В кінці 20-х років автор цих рядків читав у Харкові «Гербарій», а в 1933 році, ідучи всієюною трупам голодних селян Сумською вулицею, — читав у щоденній газеті «Комуніст» цитату з його віршу «А. Д. МСМХХХІІІ»:

Ані шаблі, ані ножа
Не схрестити в останнім герці!

IV пленум правління Спільки
письменників України

Порядком інформації подасмо відомості про цю подію, якій там надають, і, здається, не без підстав, поворотного значення. Пленум, що відбувся 10-12 січня, після подій в Польщі й Угорщині, є одним з показників загальної втечі в лоно спасенного сталінізму, без якого, як показав досвід кількох місяців після XX з'їзду партії, СРСР як система існувати не може. Ознаки повороту є у всьому: і в тому, що пленум відбувається після попередніх партійних письменницьких зборів, на яких вже підготовано лінію, і що з основною доповіддю виступив саме ніякий Новиченко, не обтяжений ні шуканнями, ні ухилами, і що в його довжелезній доповіді («Про творчу роботу письменників Радянської України до 40-річчя Великої Жовтневої соціалістичної

революції») і в усіх виступах щільно задротовані всі стежки в ухили від соціалістичного реалізму. На цьому можна б і закінчити коротку інформацію, додавши, що ні одне з досягнень, запланованих резолюцією пленуму, не здійсниться. Бо вже й так радянська література, як література в нормальному розумінні, не існує, поминаючи окремі блиски, що спалахували наперекір соціалістичному реалізмові, але пленум якраз і працював над тим, щоб ці блиски пригасити остаточно.

Міг би здивувати новий спалах боротьби проти буржуазного націоналізму, вперше так гостро акцентованої після смерті Сталіна. Дивним бо є, доки ця боротьба буде актуальною: сорок років будеться соціалізм, переважна більшість населення України вже народилася й виросла в соціалістичному суспільстві, і все таки Новиченко в своїй доповіді мусить висувати таке першочергове завдання: «Наш обов'язок — сміливо викривати брехливі націоналістичні концепції і протиставляти їм свою правду, єдино вірну більшовицьку точку зору».

Майже кожен промовець не оминув цієї теми, але найпікантніші місця з промов ми подамо на іншому місці. Тут згадаємо ще кількома словами промову Юрія Смолича. Вона варта того, бо, як член «Комітету за повернення на батьківщину», Смолич усією своєю промовою присвятив нам, «буржуазним націоналістам» на еміграції. При цьому він безбожно ластється, і нам від того смішно і дивно. Бо коли 40-мільйоновий український народ справді ентузіастично буде соціалізм, то чим же може йому загрожувати жменька емігрантів? Чи не перебільшує Смолич наші скромні сили? Очевидно, так, якби його слова приймати на ту адресу, на яку він їх посилав. Але ні ми, ні Смолич не є такі наївні: бояться там не так нас, як евентуального «націоналіста», що сидить приховано либонь чи не в душі кожного радянського громадянина на Україні. Не вказуючи ні на кого пальцем, скажемо, що й у спільці письменників це саме.

Скажуть нам, що так не треба писати, бо це шкодить людям, які живуть під радянським терором. Наївність. Це ніяке відкриття, і в КІРС що істину знають ліпше від нас, тому й тримаються тільки терором. І коли вони таким дружним хором викрикують прокляття на нашу адресу, нам пригадується анекдотична дефініція дячка: «Не така дулочка, через яку проходить слово Боже, не заторкаючи її стінок». Перефразовуючи це визначення, ми могли б сказати, що радянський письменник перетворений на таку дулочку, через яку проходить, не заторкаючи її стінок, слово партії. Але випустить його з соціалістичного задротовника: чи не вилупиться з нього «буржуазний націоналіст» чи, о Боже, — ще й космополіт!

Тому й бояться там не так нас, як самих себе. І ось доказ у промові Смолича: «Безперечно, ніяких дискусій ми з цими зрадниками й запродавцями ніколи розгортати не будемо».

Шкода. Ми, з свого боку, охоче подискутували б. Передрукували б їхню і дискутували б пункт за пунктом, зовсім одверто. Однак вони цього не зроблять, і зовсім слушно, бо їх наймогутніша зброя — ленінізм перемагає лише танками й автоматами, а не словом. Дискусія з нами була б їх поразкою. Кажучи так, ми зовсім не маємо наміру перебільшувати власні сили: не ми їх перемогли б, а вони самі себе. Але є й інша сторона медалі: тут ми могли б пригадати принаду забороненого плоду. Отже, так чи так, проблема «буржуазного націоналізму» існуватиме, поки й радянський світ стоїть.

Ми дещо ухилилися від основної теми і тепер, повертаючись до неї, можемо сказати, що останній пленум правління Спільки письменників України директивно вжив усіх заходів, щоб заборонити літературу, хоч число аркушів, накладів друкованих книжок і кількість зареєстрованих у спільці на 1957 рік пляново зросте.

Для такого висновку не треба мати особливої прозорливості. Бо й сам Новиченко в доповіді називав ряд творів, вважаючи їх за досягнення літератури, і каже про них: «Перебороючи рештки ілюстраційності й умовальності, які свого часу в нас були досить поширені, ряд літераторів приніс у нашу прозу і важливі проблеми...» Серед цих «важливих» Я. Гримайло, В. Коляченко, Ю. Збанацький і навіть В. Кучер, твори яких виставляють літературне значення зливого не мають. На цей тип автора варто курс і в майбутньому.

А ще до Смолича у нас прохання: дорогий товаришу Смолич, не вступайте з нами в дискусію. Ваш шлюб одинок не дозволить. Але, як член «Комітету за повернення на батьківщину», маючи доступ до наших видань, читайте їх і дайте своїм колегам почитати — хай і вони нас полюблять!

Та ж камінно-мертва душа,
Те ж безлюбє і чорне серце.

Вже нема хуторів і держав,
Тільки трупи в житях, тільки трупи
Та від хрипу кривава іржа,
Що замкнула посинілі губи.

Андрій Хвиля обмостив цю цитату піною лайок: «фашист», «лютий ворог народу». Але я був вдячний і поетові, і Хвилі, який заплатив за подібні цитування життям. Сосюра у своїх віршованих «відповідях» орудував проти Маланюка «багнетом». І так далі... Але це одначе була тільки дещо загостра форма зв'язку. Майбутній історик літератури легко встановить ті духово-психологічні і стильові елементи, які об'єднують в одно коло Маланюка, Бажана, Яновського, Рильського, Еллана... Так, і Еллана — другого після Маланюка «поета гарту» і ворога «музики», «сталеві» складники психіки й поезії якого своєчасно помітив і відзначив у «Віснику» Донцов.

Маланюк гордився не раз званням інженера. Але раз прорвався в нього жаль, що він оминув факультет історико-філологічний. Справді, в такому разі ми поруч із поетом мали б дослідника європейської мірки і слави. Та й тут не обійшлося без літературного щастя. Він все ж таки зумів написати кілька томів культурно-історичних та літературно-критичних есеїв і публіцистичних статей, які колись будуть видані напевне, бо досі покищо не старіє плід закладеної в них першорядної і не раз піонерської думки. Ці есеї будуть згруповані в ряд циклів: цикл Шевченка, цикл Франка, Пантелеймона Куліша, Миколи Гоголя, Миколи Хвильового, цикл про радянських письменників, цикл «Росія», цикл історіософічний, проблеми творчості, проблеми біографії... Українська еміграція обкрадає сама себе, не перевидавши бодай ціннішого, бодай у одному томі вибору з тих циклів. В цій доробку ми помітимо одну цінну рису Маланюка, яку не помічасмо в інших еміграційних письменників (хоч ще один-два винятки можна знайти) — він багато написав про працю своїх колег-поетів і прозаїків. Останньо Маланюк зацікавився наймолодшими поетами.

Одного бракує до літературного щастя Маланюка — доброї премії до 60-ліття з українського літературного фонду, якого в нас нема. Але тут межа між літературою і буднями, між літературним і нелітературним. «Поете, там на шляху життєвому тобі перлини щастя не знайти» (Франко).

Юрій ДИВНИЧ

Євген МАЛАНЮК

Твоя, що майже смертна, тиша
Не впокорила й не лягла
Глухою тінню. Ні, скоріше
Війнула помахом крила.

І ввесь — увага, ввесь — напруга,
Я прислухався і тремтів
На голос матері і друга,
На дівчини далекий спів.

І ось розпалася завіса
Туману, снігу, самоті:
За смугою тонкого ліса,
За сизим видноколом — Ти,

Ти, що незмінна, як стихія,
Крізь віддаль в привидях і снах,
Зростаєш, ближчасні і вісш,
Як спів Сольвейгі, як весна.

Січень, 1936

На лютий 1957 припадає дві ювілейні дати: 60-ліття з дня смерті Пантелеймона Куліша і 60-ліття Євгена Маланюка. Останньому присвячена 1 сторінка і статті та уривок з його життєпису на 3 сторінці. Про Куліша стаття Маланюка на 2 сторінці. До теми Куліша ми ще повернемося у наступних числах. Далі на 4 сторінці стаття Петра Одарченка «Іван Франко і Леся Українка», В. Кивелюка «До появи монографії Миколи Бутовича» (5 стор.), закінчення розвідки Ілька Борщака «Слідами гетьмана Розумовського у Франції» (6 стор.), Йосипа Гіряка «Амбросій Максиміліанович Бучма» (7 стор.), про «Трояндний роман» Барки — «Псалом красі і любові» (7 стор.), Леоніда Бачинського «Українська преса в Клівленді» (8 стор.), закінчення статті Володимира Дорошенка «Академік Михайло Возняк» (8, 10 стор.) та інші.

Євген МАЛАНЮК

У КУЛІШЕВУ РІЧНИЦЮ

На долю видатної особистості припадає майже обов'язково більш або менш напружена боротьба з сучасниками й суспільством. Ця неунікнена «пр» триває часто й по смерті. Та проходять десятиліття, народжуються нові покоління, слабне гострота почувань, блідне пам'ять.

Забувається Шевченкова згадка про «капусту голову». Рідше згадуємо про «паралітиків з блискучими очима» Лесі Українки. Пробачаємо Франкові в свій час таке голосне, та ще й до чужих сказане, «не кохам Русі»...

Одного лишень не можемо забути. Одному йому лишень не пробачаємо. Не можемо пробачити. З цілого його величезного творчого доробку, з тієї бібліотеки книжок завше пам'ятаємо тільки той один рядок: *Народ без пуття, без чести, без поваги* — рядок, що болить, як незагоєна рана, що горить і пече, як образливо-болючий поличник, що ножом крає наше серце. Тоді, як і тепер. Донині.

І думається, що це є саме добрий знак. Думається, що в цьому явилі, на тлі нашій майже безнадійної долі, коріниться наша надія: значить, сумління наше не приспало, чуйність наша чатує, серце наше — живе.

*

Півстоліття минуло оце, як навіки склепилися очі несаможитого Панька Омельковича (як він себе любив називати), чоловіка, навіженого бурею повсякчасної діяльності, того, що, словами Зерова кажучи, —

*І навіть в смертній часі агонії
В повітрі пише ще його рука,*

того, що народу нашому подарував, будь-що-будь Біблію й Шекспіра, хоч про це ми так рідко згадуємо, що залишив нам перший національно-історичний роман, що залишив нам мову, вже не ту, що «конала», як це здавалося Метлинському чи Боровиковському, і не ту, що була діалектом для «домашнього», мовляв, вжитку, як на це приставав сучасник і співтовариш Костомаров, лише мову вироблену і для публіциста, і для науки, і для белетристики; що дав нам початок історіософії і зразки політичної поезії, що, врешті, створив нам нашу сучасну абетку.

Та не зважаючи на все це, ставлення наше до Куліша ще й досі не зрівноважилось, не прояснилось, не зоб'єктивувалося, а «злопам'ятність» наша не послабла й не зблідла. «Позви» з духом Куліша тривають. «Пря» Куліша з суспільством триває. І це — не голословні парадокси.

Ось відносно найсвіжіший приклад: презирливо-пристрасне, цілковите, «тотальне» заперечення Куліша в свого часу почитній брошурі Юрія Липи «Призначення України», та не менш пристрасне відкидання Куліша в останній праці д-ра Донцова «Дух нашої давнини». Це з одного боку. Але годиться пригадати й приклад, не менш пристрасного — протилежного ставлення до Куліша — це апологетична згадка про нього в одному з голосних памфлетів Хвильового, де Куліша названо — «найбільшим з наших інтелігентів в європейському значенні цього слова».

Що більше, серед старшого покоління земляків є (або донедавна були) ще люди, які пам'ятають старого Куліша особисто і які, в більшості, ненавидять його пристрасно і, справді таки, «особисто». І це тим більше дивно, що саме у нас де mortuis звичайно говорять лише bene і то тим гоїніш, чим палкіш за життя ляляли.

Здається, що ледве деінде можна знайти таке різночутно-нерівне, таке живоемоційне ставлення до людини, що вмерла півстоліття тому. Факт цей, знову ж повторюю, видається радше додатним, аніж від'ємним: коли Куліш ще й досі викликає таку гвалтовну реакцію, то це свідчить, що національна суспільність, поза всіма її знаними недомоганнями, у страшний свій історичний хворобі — ще жива.

І згадується одне місце з листування російського белетриста Івана Тургенєва, людини досить стриманої й вихованої, фактичного емігранта і т. зв. європейця, що адже ж, не зважаючи на своє політичне українофобство, вмів знайти об'єктивні доброзичливі слова, напр., для Шевченка. Тургенєв згадує в листі, як в одному товаристві зійшлися «милі малоросіяни», між ними й Марковичка, і все було б гаразд, якби не з'явився ще цей, як Тургенєв каже, «картавий дурень Куліш».

Цей епітет яскраво демаскує ступінь роздратованості у російського «європейця» самою появою Куліша. Причини цього роздратованості могли бути різні й складні і, навіть, не конче самі лише національні (бо, як відомо, Тургенєв теж кохався у Марковичку, як і Куліш), але ступінь і форма того роздратованості надто характеристичні й показові!

Значить, було щось у Куліші таке, що відрізняло його від, загалом, «милих малоросів». І, найпевніше, що саме оце «щось» залишалося в його спадщині й донині. І донині дратує та відрізняє.

*

В певному сенсі можна говорити про багатозначність, ба навіть загадковість «несаможитого Панька».

З властивим йому спрощенням академік Сергій Єфремов роз'являв цю проблему привабливо-короткою формулою: «без синтезу». І, навпаки, повна протилежність «народників» Єфремову, один з найрафінованіших київських учених, людина не абиякої історичної інтуїції й культури, полагодував проблему Куліша вишуканою та, в ґрунті речі, теж досить упрощеною формулою: «прометеїстичне хлестаковство». Інші вживали, в сенсі лайки, російське поняття «інтелігент».

Кількість метафор і формул цього роду можна було б добровільно збільшувати і, в залежності від ступеня дотепу, колекціонувати. Але висвітленню цілковитої постаті Куліша ці формули й метафори ледве чи допоможуть. В ліпшому випадкові вони дадуть лиш розрізнені аспекти многогранної й многобарвної цілості. А що та цілість, та цілість у Куліші є, — доказом цього вже саме намагання дослідників відшукати й виокремити якусь одну і єдину універсальну формулу, що обняла б цілого Куліша. Ці то намагання, власне, й зраджують підсвідому певність дослідників, що Куліш таки, попри всіх своїх «борсань» та «зрад», ту цілість посідав.

Куліш був культурник, як він сам себе слушно самовизначав. Лише культурництво його далеко не було «аполітичним», а, навпаки, було культурництвом політично свідомим, — тим то й проклинає його ворог донині та й проклинатиме надалі. І оця політичність Кулішова культурництва являє найхарактеристичнішу й найціннішу рису «несаможитого Панька», що робить з нього майже унікальну постать у галерії творців нашого пошвенківського культурно-історичного процесу XIX ст. І коли тим способом «звужимо» підхід до Куліша, відкинувши факти і фактики, що їх «синтеза» була б так само яловою, як шукання квадратури кола, то тоді й знайдемо цілого Куліша, і, може, сама синтеза стане можливою.

І це давно назріле завдання для історика нашої культури. Бо хоч недоліків у цій царині є надто багато (а деякі з тих недоліків пекучі), то все ж варто собі ще й ще раз усвідомити, що хоч би маленької, але синтетичної монографії про такого яскравого чоловіка, як Куліш, ми досі не маємо. Розуміється — завдання не з легких. Знаємо, що багато навіть з дуже видатних авторів таку працю починало, але... обривало її з надміру завдання. Так, — монографія ця не буде працюю простою як звичайною: занадто незвичайною постаттю був і залишається несаможитий Панько Омелькович!

От хоч би взяти Куліша як приклад самої лише енергії людської, навіть на тлі таких явищ, як титанічний доробок Грушевського чи неозора діяльність Франка.

... Пожежа хутора. Згинули рукописи. Згинула доволі проста праця. Але Куліш — з зовсім нетрадиційною впертістю (наша «традиційна» впертість у таких випадках звичайно... м'якше), з якимось справді старозаказним зав'язанням починає всю працю знову. Починає — від початку!

... Здалося Кулішеві, що під Австрією розгортаються перспективи ширшої праці — і він, не довго думаючи, змінює підданство, щоб як підданий Австро-Угорської імперії провадити працю ширшою й інтенсивною. Тут же виникла й та сумнозвісна українсько-польська «крашанка», за яку стільки помий вдячні земляки вилляли на голову Кулішеві... Та чи справедливо? Чи такою вже помилкою була ота «крашанка», якщо зважити, що до тієї «крашанки» ми раз-у-раз повертаємося й до сьогодні?

Варто придивитися, скільки творчих починів залишив нам Куліш у спадщину, скільки починів з телескопічною, майже, перспективою. А скільки глибоких думок розкидано в його не конче

систематичних (тим більш — систематизованих нащадками) писаннях з різних ділянок і на різні теми, думок, унятих часом у справжню бронзу, що витримає віки («серед скарбів землі — голода гола» або «над серце в мене висоти нема»), думок, що кидають яскраве світло в найтьмяніші закути націопсихології чи націоісторіософії.

*

Зеров побіжно десь зауважив про «великі зусилля» Куліша, що пішли на формування «високого» українського стилю.

Зауваження дуже слушне і значно глибше, аніж це здається на перший погляд і аніж це думав сам Зеров. Бо не про сферу лише літератури тут ідеться, як це мав на увазі Зеров, хоч, розуміється, формування «високого» літературного стилю (що, до речі, неоклясиками допіру почало поважно реалізуватися) без Куліша — письменника, вірніш Куліша — поета (останньої доби) — уявити не можна.

Вару цієї проблеми оцінимо повністю, коли зважимо, що саме цей брак «високого стилю» не лише в літературі, а й у цілій нашій національній дійсності кінця XVIII — початку XIX ст., занаставив нам Гоголя, бо лише в шуканні «високого стилю», притаманного його генієві, він і опинився випадково в Петербурзі... у занадто спізненій подорожі до Риму...

Найвні літерати підраховували кількість «русизмів» у віршах «Хуторної поезії» і не були спроможні зауважити та оцінити піонерсько-творчого чину, що за тими архаїзмами крився. Навіть великий Франко, письменник далеко не найвний та й першорядний філолог-вчений до того, легковажив Кулішеві «доктрини про високий стиль та староруську мову», зовсім не доцінивши великого політичного значення «староруської доктрини» Куліша, що обіймала в нього не лише «мову».

Та «доктрина» носила явно політичний, державницько-національний і «агресивний», контр-«общерусскій» характер, як, загалом, державницькою була вся діяльність Куліша. Це було щось діаметрально протилежне духово-вбогому й фактично капітулянському «народництву» з різними теоріями про «домашній вжиток», не виключаючи й хоробливого «федералізму» пізнішої драгоманівщини. І коли подивимося під цим кутом погляду на велику досі недоцінену політичну поезію Куліша, то, може, нас не так уже дуже й вражатимуть словословія на адресу «татарина» — Карамзіна, «арапа» — Пушкіна, несаможитого імперіального деміюрга Петра І і, будь-що-будь, незвичайної німкені — Катерини. Всі ті імена — то символи, май-

же метафори. Всі ті імена то — псевдоніми державнотворчих факторів. Уживаючи тих «символів», Куліш мав на меті ясніше, докладніше показати землякам, що то є державність, розкрити зміст цього давно забутого «українством» поняття.

Куліш бо надто добре знав вогненно-криваву граніцію поміж тим, що «становить націю в розумінні етнографічному», а що «становить націю в розумінні політичному», а це його власні слова з року Божого 1864! Отже, трошечки раніше, аніж наші «фахові політики» почали тією проблемою — під переможним впливом «обставин» — цікавитися.

І хіба не живі й досі, хіба не пульсують живою кров'ю пророчої думки його давні-давні слова, що їх у свій час так мало знали, а ще менше розуміли:

«Прославлять і благословитимуть майбутні покоління лише тих, що дбають за це, аби землю нашу посіли в спадщину ті, що пролили за неї свою кров. Про інших буде стільки пам'яті, що за будівників залізничних шляхів і таких інших речей... Ми ж безпосередні пани й володарі цієї землі. На ній відіб'ється наше моральне обличчя, і буде вона відома народам рисами цього обличчя, яких ніхто стерти не зможе!»

Чи багато з тих, що ще й досі «синтезують» Куліша, хоч нині до кінця розуміють ці маєстатичні твердження державника з 70-их років минулого століття?

Дев'ятилітню Мину Друє, що минулого року своїми поезіями викликала велику сенсацію в паризьких літературних колах, прийняв на окремій аудієнції папа Пій XII. Під час перебування в Італії Мину домовилася з кінопродюцентами, що вона напише сценарій до фільму, в якому виступатиме в головній ролі.

Московська формула

Є. Маланюк, До проблеми більшевизму, Нью-Йорк, 1956, ООЧСУ — СУМА

Мета цієї книжки — зформулювати політичну доктрину всякої Росії. Автор на прикладі найхарактерніших епізодів російської історії розкриває вічно діючі, вроджені суспільні й політичні властивості історичного витвору — «Росії». Він їх зводить до чіткої формули, висловленої з надзвичайною публіцистичною силою. Ця московська формула допомагає орієнтуватися у внутрішніх і міжнародних поступуваннях всякої Росії, передбачувати її кроки і не чекати того, чого вона не може дати.

Автор з прикритістю стверджує, що на заході навмисне, з затасних симпатій до Росії, певні кола затують чужі перекручують головні факти російської історії, саме ті, які складають зміст і природу міжнародних і внутрішніх відносин Росії. Це вірно, але лише до певної міри. На заході погляд на Росію не є централізованим. Існує різностороннє її наświetлення. Сьогодні захід цікавиться Росією головню з практичного боку: які є шанси з нею співіснувати. Коли, для прикладу, розглянути і узагальнити все те що в Америці написано і надруковано протягом останніх років про Росію, то переважна більшість публікацій наближається до історичної правди. Сучасну політику СРСР розглядають як продовження традиційного російського імперіалізму. Захід дивиться на Росію формулою, висловленою одним західним журналістом: Росія дуже змінила комунізм, ніж комунізм змінив Росію. Така ж в основному і ідея книжки Маланюка.

*

Завойовництво, внутрішній деспотизм поліційної влади, залежність церкви від держави, масовий і швидкий перехід російського народу на сторону більшовиків — це явища, які сьогодні вже більш-менш відомі. Маланюк зупиняється на двох фактах російської біографії, які для багатьох можуть показатися новими. У всякому разі вони най-

менш досліджені. Це — колективістичний спосіб життя російського народу і бажання цього народу визволитись з-під влади царської-імперської бюрократії, в своїй основі неросійського походження.

Автор саме тому зупиняється на общинно-колективістичному способі життя російського народу, що він став базою для сьогодинішніх колгоспів і принципів суспільної власності. Сьогодні замовчуваній російській історії, дослідник російського побуту і соціальних відносин І. Прижов (1793-1885) писав, що община в Великоросії «закріпилася до того, що стала головною національною установою, яка надавала характеру всьому народному життю. Що б не починав робити народ, у нього спільне мирське діло. Приказка говорить: „народ глуп, все в кучу лезет“. Пройдждаючи Великоросію, ви всюди бачите общинні володіння. — Чия це земля? — запитує. — Никольська, — відповідають вам по назві села. Крім землі, скрізь спільні отари, спільні пасовища, спільне поле ярого чи озимого хліба і т. д. Залишившись на Україні в вигляді „громади“, як чисто громадської установи, община в Великоросії розрослася в братчини, синчини, в сільські міри, артілі... Якщо артіль є випадковим добровільним сполученням людей в одне суспільство, то сільський мір, оснований на поземельній залежності особи від общини, складає норму, без якої немислиме життя в Великоросії».

*

В кінцевих розділах книжки Маланюк з співчуттям говорить про визвольний саме національний рух московського народу (раскол, Разін, Пугачов), про те, що цей народ робив «чинний спротив гвалтові держави над душою власної державної нації». З панівним становищем «провідної нації» як раніше, так і сьогодні не є так просто, як то виглядає на перший погляд. Російський на-

Майстер залізного слова

Поль Валері висловив раз думку, що поет є частиною виключно свого народу, і перекласти його на чужі мови майже неможливо. Погоджуючись з першою частиною його твердження, ми схильні не так відкинути, як дещо уточнити другу, — бо справжня поезія повинна бути універсальною й понадчасовою, повинна промовляти до всього людства, в усі часи й на кожній мові. Ясно, що не можна дати перекладу, в якому були б збережені і точна форма і дух оригіналу. Але найголовнішим є відчуття й відтворити істотний дух поезії, віддати її емоційність і образність.

Твердження, що поет є частиною свого народу, — правдиве. Правдиве постільки, що поет виростає, впускає коріння глибоко в ґрунт культури своєї нації, а з того ґрунту виростають твори універсального значення. І це твердження найбільшою мірою стосується Євгена Маланюка, творчість якого виростала на українській духовості, просякнута до самих глибин її і є невід'ємною частиною української культури. В ній відчувається і половицький тупіт, і татарський свист, і варязька криція, і полум'я визвольної війни. Це симфонія. Могутня історична симфонія. Маланюк належить до тих наших поетів, які найглибше відчули дух нашої історії. Не тільки силу її, а й слабкість. І тому, немов порядком в дружбу, не раз він хотів би замінити еллінські елементи в духовості нашого народу римськими. Ці й подібні риси творчості Маланюка відомі. Про них уже багато говорилося й писалося. Але за Маланюком — форматором духовості нової державно-людської людини, не бачилося Маланюка — поета, мистця слова, і то залізного слова. Не бачилося тих елементів, що мають понадчасове й універсальне звучання.

Бо, починаючи хоча б з мистецького кредо Маланюка, з його розуміння ролі поета:

«Все чути, всім палать. Єдиним болем бути,
Тим криком, що горить в кривавім
стиску уст» —
бути апостолом «кривавих шляхів», —
зразу відчуваємо, що голос нашого поета надто сильний, щоб замкнути його в межах однієї країни. Він промовлятиме до кожного поета, що боліє отим одвічним апокаліптизмом життя людини. Мистецьким ідеалом Маланюка є творчість, де
«Мудрість протина, як кобра,
Гадючим зоренням красу».

род не є і не був паном становища, хоч держава ніби робить все на його користь. Саме цей наднаціональний державно-імперський організм доводив до розпаду «провідну націю». Високий царський урядник і автор, добре обізнаний з закулісним життям вищого світу імперії Є. М. Феоктістов (1829-1898) в своїх мемуарах писав, що російська література «остерігалась писати про одне явище, яке могло видатись невірним, а між тим не підлягає сумніву: говорю про те, що в час кримської війни люди, що стояли високо і по своїй освіті, і по своїх моральних якостях бажали не успіху Росії, а її поразки. Вони ставили питання таким чином, що коли б імператор Микола запанував над коаліцією, то це послужило б і виправданням та узаконенням на довгий час пануючої в нас ненависної системи правління; мислячим людям було неможливо миритися з цією системою; вона безжалісно ображала самі найдорожчі їхні помисли і устремління. Все це зрозуміло, але не зовсім зрозуміло те, що в обуренні не своєму інтелігентськi гуртки тодішнього суспільства (за винятком, між іншим, слов'янофілів) сторонились від російської дійсності, погляди їхні були скеровані майже без винятку на Західню Європу, вони завоювали собі її ідеали, жили її інтересами, а інтереси своєї власної країни залишали в якомусь забутті».

Деякі поступування московського народу Маланюк пояснює комплексом меншевартості і як реакцією на нього, з другого боку, комплексом вищості, месіанізму. На це значною мірою вплинула участь неросійського елемента в розбудові імперії. Цю участь московський народ відчував гостро і прикро. Ось деякі приклади:

Відомий російський педагог Л. Н. Модзалевський (1837-1896) полишив такий прокляк: «Іще до петровської катастрофи натовпи західних учителів нахлинули на Русь, — а з часу Петра уже почали систематично душити її своєю продажною ретельністю. Спасибі їм, — вони, звичайно, навчили нас багато доб-

І тут знову пригадується Валері, який також підносив розум на найвищий п'єдестал. Але, як і Маланюк, усвідомлював, що сам розум поезії не зродить, що треба ще емоцій, треба краси. І ця сполука мудрості й і краси характерна і Маланюкові і Валері; з тим, що творчість Валері статична, а творчість Маланюка динамічна і має зовсім відмінне філософське наставлення.

Як уже згадувалося, творчість Маланюка — це в першу чергу мистецтво слова, де думка й форма творять повну гармонію, де гострі думки і спостереження віддані в строгій, але завжди оригінальній конструкції віршу, де порівняння, ніби вирізані ножом, — точні й багатозначні. Крім того, поет часто послуговується персоніфікаціями, символами, ономатопеями, свіжими метафорами і великої сили та емоційності образами, новими, маланюківськими, як от: «набряклий вітром обрій» або «на захід, на захід ридують вагони з хаосу і смерті», і доць половець «замурзані дні» і т. д. Для загальної характеристики творчості Маланюка треба ще згадати простоту вислову (його рядки — це майже Хіменезів ідеал голої поезії, хоч, правда, в Хіменеза більше еспанської вибагливості в добірї образів) і поетичний розмах, динамізм, силу слова й думки:

«Несамовитим криком крові
Роздерлися твої уста:
Сурмиш у рупор пурпуровий,
Вагітна бурями, повстань!»

Дарма впахати Маланюка у вузьку схему класицизму (натякаючи, правда, і на романтизм). Шухлядкування має успіх тільки стосовно до малих поетів. Більших поетів треба розглядати як окремі мистецькі індивідуальності, і не інакше.

Любов до батьківщини — явище універсальне. І побіч таких рядків Маланюка (повних глибокого відчуття й ліризму):

«Заспокоїти серце? Та чим же? Та як же?

Научи мене кров'ю Твоїх молитов!
Не допоможе ніхто. І не буде інакше.
Із сльозами моїми змішаю питво» —
пригадується так відома світові поезія туди Байрона. Наведені рядки Маланюка промовляли б до кожного вигнанця в глибокому минулому, промовлятимуть і в майбутньому. Людина бо завжди тужила й тужитиме за вітчизною.

Євген Маланюк — лірик. І вмів з великою майстерністю змалювати почування людини, вмів віддати почуття самотності, бажання ніжності й любові.

ро, — але як зате дорого заплатили ми їм за науку! Платили свободою, народністю, правами, самолюбством, ми принижувались, кланялись в пояс, били лобом якому небудь чужинцеві, — а в душі ненавиділи, та і ненавидіти часто боялись. Відний народ російський! Від кого терпів і терпиш ти?! Хай би вже від свого єдинокровного, все ж було б легше... Ні, чужий поневольє тебе, чужий шмагає нагаєм твою шляхетну спину, чужий зариває тебе живцем в могилу...»

Цензор і професор А. В. Нікітенко в 1871 розповідав про такий епізод: в комедії «Мутная вода», в якій були введені німець і німця, що обплівували і обдурювали росіян, довелося німців переробити на росіян, інакше комедію не дозволяли показувати, такий був сильний німецький елемент в... російському уряді.

В мемуарах згаданого Є. Феоктістова є така розповідь: 1863 року європейські держави поробили дипломатичні заходи проти Росії в обороні поляків. Написану французькою мовою відповідь російського уряду треба було перекласти на російську мову для «Северной пчелы». Але в міністерстві закордонних справ, як пише Феоктістов, «для цього нехитрого завдання не знайшлося відповідної особи. В міністерстві закордонних справ (або, як говорив часто Катков, в „закордоннім міністерстві російських справ“) всі зразково писали по-французькому і ніхто не володів достатньо російською мовою». Переклад довелося робити авторів мемуарів.

Навіть уже в 1923 році, отже шойно після перемоги «російського пролетаріату», московські агітатори-масовики в розмові з Л. Троцьким говорили: «...національні заборони у залізничників це дуже відчуваються. Кажуть, ось крім росіян за варстатом ніхто не працює, в господарчих органах, в трестах неросіян, в скорих потягах неросіяни... є скрита, утасна злоба проти євреїв, що євреї, мовляв, займають відповідальні місця і що, мовляв, їм все можна».

Л. ЛИМАН

Щось до болю людське є й у наступних рядках:

«Ось вечір знов. Заплющує повіки
Безсилий день. І знову, знову сам.
Так треба ніжності, так треба, щоб

навіки
Удвох молитися верічним небесам».

Говорачи про речі чисто людські, ми хотіли б згадати одну з найкращих поезій Маланюка «Земна Мадонна», в якій чиста ритміка, легкість і мелодійність слова та теплота почувань створюють враження, що не забувається до смерті:

«Як іонійська колона
Рожеві дівочий сніг,
Ховаючи опуклість лона
В лілеях рук, в лілеях ніг.

— — — — —

Там — Приснодівою — Мадонна,
Тут, на землі, зорієш ти,
Що в пурпуровій мушлі лона
Ховаєш перлу чистоти».

Тема материнства часто знаходить місце в творчості поета. Він підносить материнство, як святість життя. Воно ж бо є тим символом, чи краще сказати, джерелом земного безсмертя, тієї звичайної, не абсолютної, людської вічності.

У вірші, присвяченому пам'яті Йолани Кардош, поет незвичайно мистецьки зумів віддати стихійність природи і на тлі цієї стихійності смерть:

«Акації шумлять, і де втекти?
сховатись?

Вся вулиця в цвіті. Вся вулиця, як сад.
В цій бурі пелюстків розкішно

умирати,
Пить смерті й пристрасти пекучий
аромат».

У цих рядках висловлена велика істина життя. Бо що ж таке життя, як не пит-

Євген МАЛАНЮК

Уривок із життяпису

Родина була не зовсім звичайна, хоч, може, й типова для степового півдня.

В лінії батька були чумаки, осілі за-порожці, хоч засновники роду, найбільш правдоподібно, прийшли з Покуття. Дід, замолоду ще чумаки, мав виразну поставу гуцула. Покійний В. Сімович казав мені, що мого прізвище фігурує в реєстрах старшини доби Хмельниччини — не перевіряв, але думаю, що й це могло бути. Мати була донькою чорногорця —

Євген Маланюк студентських років (1924)

Якова Осадянова, військовика з сербських Осадяних, що їх спроваджувала Катерина II для колонізації земель був. Вольностей Запорозьких («Новороссія») поруч німців і болгар.

Так в нашому старому, мурованому з степового каменя, домі й жилося «на дві хати» — дідову й батькову.

В першій хаті панував дух віків, старовинної побуту, тисячолітніх звичаїв і обрядів та свідомого, що так скажу, «україноцентризму» (в свідомості діда не-українці були безсумнівими «унтерменшами»). В другій хаті панувала атмосфера, приблизно кажучи, «українського інтелігента», теж «свідомого», тобто не спокушеного ані далеким Петербургом, ані навіть близькою Одесою. Але за дружиною того «інтелігента» тягнулася зовсім інша традиція: якихось

тя і пристрастей, і смерті одночасно? У кожному ковтку життя є й поцілунок смерті.

Маланюк все був сучасником і сином своєї доби. Доля присудила Маланюкові найбагатшу на події й катаклізми добу. Добу, де

«... ледве блакитніє. День
Останні краплі крові точить.
І тихо п'є. І знов веде
На бездоріжжя злої ночі».

Ці бездоріжжя сучасного людства, яке загубило й потоптало старі вартості, а нових не знайшло, — це найбільший прохльон, це серце доби, яку поет називає глухим Бетгоуеном і сліпим Гомером. І в завірюсі крові й пожежі, у «намулі мертвих днів» душа поета кричить:

«... страшно, страшно жити
минулими...
Будучина — сліпий туман — »

«Можна смерть лише смертю здолати,
Тільки в цій таємниці буття.
І зерно мусить вмерти, щоб дати
В життєдавачому житті життя».

Тільки після смерті надбаного століттями зерна наступить духове відродження і воскресіння.

*

Творчість Маланюка вже промовляла до чужих народів їхніми мовами і чекає на своїх дальших перекладачів. Він один з тих маяків культури, племін яких горить «на сотнях скель стрімких», і голос його є відчайним криком безпутної доби. І ми хочемо тільки (словами поета) сказати:

«... о, Боже, хай цей крик,
Як доказ правоти горить і не згорає,
Хай цей племінний зойк колує з віку
в вік
Й на межах вічності Твоєї умирає».

Богдан БОЙЧУК

степових, досить колоніального типу «дворянських гнізд» з клявесинами й дагеротипами, сантиментальними романами й романсами, балами й гостинами, демонічними гусарами, слідами спогадів про «южних» декабристів і байронічних лермонтівських поручників, засиланих «на погібельный Кавказ». Серед маминих посмертних (померла 1913) паперів, між листів, перев'язаних рожевими стрічками, знайшов був я «список» лермонтівського «Демона» — каліграфічним почерком, з оздобами на синім старовинним папері. Був то подарунок її нареченого, поручника уланів, якому батько і вкрав мою майбутню маму... (... з донькою цього маминого нареченого, померлого генералом, я чудодійно зустрівся був у Києві 1918 року, бувши теж поручником, але це було б темою для цілком неймовірної повісті, яку я просто боявся б написати під закидом штучності, фальшу і т. п.).

Матері (і її «традиціям») я завдячую дві речі: серце й мистецтво. Батькові — життєву свою невдачу, яку один мій бувший шеф-поляк, не без яду, зформулював був так: «Pan jest najlepszym poetą wśród inżynierów i najlepszym inżynierem wśród poetów».

Батько бо, поруч випадкової співпраці в досить численних часописах, режисерування в нашій майже «постійнім» (щоліта) театрі, суспільної (щоправда, систематичної) діяльності, «вчительства та просвітительства», — жодної «факхової» праці не плекав і ціле не дуже довге (помер 1917) життя перебував людиною «без определенных занятий», як, напевно, було занотовано в поліційних реєстрах.

Ми всі (не виключаючи й мамі) нарікали на батька й таку його «кар'єру», але, дійшовши тепер надто «зрілого віку», я навчався цінити й шанувати особу й діяльність батька, якому завдячую основи свого інтелектуального й світоглядного розвитку.

Досить згадати, що, мавши яких 13-14 літ, я з його рук дістав був либонь нелегальний переклад книги Кюстіна «Russie en 1839», багато історичних матеріалів з «Русского Архива», що його комплект знайшов почесне місце в нашій бібліотеці, львівські видання, як Франкова «Зоря», а вже про «Кобзаря» — празьке видання, Карпенка-Карого, раннього Коцюбинського — нема що й казати.

З батька мого був «інтелігент», що, всупереч всім обставинам і спокусам, залишився національним до кінця, не зрадивши ні свого роду, ні своєї раси.

Петро ОДАРЧЕНКО

ІВАН ФРАНКО І ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Іван Франко і Леся Українка жили і працювали на літературному та громадському полі в ту саму історичну добу. Леся Українка була на 14 з половиною років молодша від Івана Франка, проте померла вона на 3 роки раніше від Франка. Хоч їх розділяли чужі державні кордони, проте між ними не існувало ніяких духовних та ідеологічних кордонів.

Твори Лесі Українки друкувалися в галицьких журналах. Перша збірка творів Лесі Українки вийшла в Галичині під безпосереднім доглядом Івана Франка. Друга збірка творів Лесі Українки вийшла також у Галичині. Найкращий критичний огляд творчості Лесі Українки, що охоплює твори Лесі Українки, написані в 1884-1898 рр., належить Іванові Франкові.¹⁾ В листі до матері (25. II. 1904) Леся Українка так писала про українців з Галичини: «Вони не мовчали ні на одно моє видання, і власне в тім краю, можу я сказати, „nennt man die besten Namen, so wird auch der meine genannt“».

За свідченням К. В. Квітки, Леся Українка «Франка дуже поважала і любила з ним розмовляти, вважаючи його за дуже интересного, розумного і дотепного розмовника і дуже тямущого порадирика. Переїздячи через Львів, Леся Українка завжди заходила до Франка. Подивляла його розум, великі знання і незвичайну працьовитість... Журило її те, що молодші галицькі поети не йдуть „вслід Франка“».

Леся Українка провадила жваве листування з Франком, посилала йому окремі переклади та оригінальні поезії для надрукування у журналах «Життя і Слово» та «Народ», що їх видавав Іван Франко.

В 1896 році в ч. 6 журналу «Життя і Слово» з'явилася стаття Івана Франка «З кінцем року». Франко робив закиди українським діячам Наддніпрянської України, що вони мало роблять та що вони не провадять належної пропагандивної роботи серед селян.

В 1897 р. в ч. 3 журналу «Життя і Слово» Леся Українка (їй було тоді 26 років) опублікувала статтю «Не так ті вороги, як добрі люди». Хоч Леся Українка і ставилася до Франка з надзвичайною пошаною, вважаючи його своїм старшим товаришем по перу, проте на цей раз вона вступила з Франком у дискусію, заперечуючи його закиди, висловлені в згаданій статті. Леся Українка писала в своїй статті, що в умовах царської Росії, де немає політичної свободи, найголовніша проблема — це виборення «можливості вільного доступу до народу», здобуття політичної волі. А перш усього, на думку Лесі Українки, «треба здобути собі інтелігенцію, вернути нації „мізок“, аби не було так, що є над чим робити, та нема кому». При цьому Леся Українка застерігала, що треба подбати про те, щоб здобути політичні права «не послужити переважно інтересам пануючої народності, а пішли на користь усьому величезному та розмаїтому складові російської держави, отже щоб політична воля була краєвою, національною, децентралізованою і рівно для всіх демократичною». Одна з найважливіших проблем, на думку Лесі Українки, — це проблема, «як зробити Україну вже тепер політичною силою».

Ця полеміка ніскільки не відбилася на приятельських взаєминах Лесі Українки з Франком. Коли І. Франко гадав, що в наслідок цієї публіцистичної суперечки Леся Українка змінила своє ставлення до нього, то ці його сумніви Леся Українка розвіяла своїм листом до Франка, написаним 7 грудня 1897 року. В цьому листі Леся Українка заявила про своє незмінне приязне ставлення до Франка, подякувала йому за запрошення співробітничати в «Літературно-Науковому Віснику» і сказала, що з усіх членів редакції Франко для неї є найсимпатичніший.

А через шість днів Леся Українка написала листа своїй матері Олені Пчілці, і в цьому листі вона висловила свою радість з приводу закінчення «нашого конфлікту», бо толку з нього не було жадного, а Франка яко писателя і діяча я ніколи не переставала поважати». Тут же Леся Українка висловила своє задоволення з приводу того, що Олена Пчілка послала до збірника на пошану Франкові її вірш «Поет під час облоги».

Іван Франко так само не змінив свого ставлення до Лесі Українки, і наступного року він опублікував свою критич-

ну статтю про творчість Лесі Українки, давши їй високу оцінку.

Ця висока оцінка була для Лесі і приємна і одночасно неприємна, бо хвалячи Лесю, Франко нетактовно висловився про творчість її матері — Олені Пчілці. Порівнюючи поему Лесі Українки «Самсон» з поемою Олені Пчілки «Добора», Франко зробив такий висновок: «порівнюючи „Самсона“ з „Доборою“ Олені Пчілки, видно вже тут перевагу таланту дочки над талантом матері».

Поему «Самсон» Леся Українка написала, коли їй було лише сімнадцять років. Це порівняння Лесиною «Самсона» з Пчілчиною «Доборою» викликало неприємне почуття у Лесі. «Це тяжко вразило Лесю, — свідчить Л. Старицька-Черняхівська, — серце у неї було надзвичайно любляче, ніжне, вразливе». І сама Леся Українка в листі до Івана Франка висловила своє ставлення до Франкової статті такими словами: «Спасибі за Вашу аж надто ласкаву відозву про мої вірші... Одно тільки мушу признатися, трохи неприємно вразило мене, се власне паралелі між моїми і маминими віршами, се поставило мене в фальшиве положення» (9-21. X. 1898).

Року 1900 Іван Франко надрукував дуже прихильну статтю про Лесю Українку в чеському журналі «Slovansky Pehled».

Року 1901 Іван Франко поставив на першому місці серед тогочасних поетів Лесю Українку («Молода Україна. Провідні ідеї і епізоди. З останніх десятиліть XIX в.»).

Глибоко поважаючи Івана Франка і високо оцінюючи його як поета, Леся Українка дуже жалкувала, що Франко багато цінного часу витрачає на різну «чорну» роботу. І поет не міг виспівати свої співи, він «топив» своїх «невроджених дітей», або «скручував їм голови». І ті «скручені голови» марилися поетові вночі і не давали йому спокою. Вони протягали свої руки і кликали:

Тату!... Тату!... Тату!...

Це ми — твої невроджені діти,

Це ми — твої невиспівані співи,

Перед часом утоплені!...

(«Вже північ»)

З НОВИХ ПОЕЗІЙ

О. ЛЯТУРИНСЬКА

ПІД КОЛЯДУ

І

... Не барись, господарю, й не виходь,
навкіль за сонечком круг обводь,
щоб було ж то Коляді
потямки все по сліді,
навкруги та й навкруги,
йти до літа, до снаги!

Хоч би не змилитися невзначай,
не ступити от на галай-балай,
щоб не спала враз біда,
не погнівався Коляда! —
Гов! Не забути б знов! —
Ти й слівце отут примов!

Нечість заздру спекуйся заздалегіть! —
Щось поробить нивонць внадорідь.
То ж не гайся осьде ти,
геть від кола відмети
помелом, помелом,
ще й запудь сонцехрестом!

II

Вовка вже запрошено на кутю.
Як не хоче — з дворища тую-аттю!
І мороз нехай не йде —
десь за горами впаде!
Зиму не допросишся так і так:
Баба десь відкачусь переляк,
поначувшись теревень,
що пішло на довгий день.
Та хіба ж то бабине пропаде,
Чи колись пропало? — Та де, та де! —
Знов запросимо за рік.
Не гадаймо ж віддалік!

III

... І летить окрилено і збудно:
— Килимами стелено, Колядо!

Прибрано й оздоблено. А окрас!
Заходжати гостоньком чи не час?

Глянути до засіку й до хліва:
може не доглянули щось, бува.

Чень, насіння кільчитись вже ладно.
Чень, зерно підібрано у зерно.

Вже би й подаватись на сім верхів,
сім верхів — прабатьківських теремів!

І до верху кожного ідучи,
перебрати в рученьки злот-ключі.

Та й таки подумати тут якби:
хто ж то відчинятиме чар-скарби?..

І знова окрилено і збудно:
— Килимами стелено, Колядо!

Вони просилися на папір, вони хотіли жити, і мали право жити. Леся Українка під враженням цих рядків писала Іванові Франкові: «І я не одну голову скрутила, думаючи, що сповняю громадську повинність, видаючи свій час і свою дуже обмежену силу на „корисну“ і нікому, навіть собі самій, невидну працю». Леся Українка далі пригадала свою суперечку з Трушем і Ганкевичем за Франка. Вони говорили про універсальність Франка і раділи, що у нас є такий всебічний талант. Леся Українка нарікала, що життя вимагає від однієї особи «стількох цюгт разом». Леся Українка рівняла долю письменника з «Mädchen für alles» і дуже обурювалася, що її співрозмовники не розуміли трагедії мистця, який не має часу на творчу працю. Далі Леся Українка пише, що для неї «Зів'яле листя» більше значить, ніж всі Франкові газетні статті. В цьому ж листі (13-14. I. 1903) Леся Українка пише: «І скажуть колись люди: коли сей народ пережив і такі часи і не загинув, то він сильний».

Світгляд обох письменників зформувався під великим впливом Михайла Драгоманова. А. Кримський колись висловив думку, що Михайло Драгоманів дав Україні Франка. До цього треба додати, що Михайло Драгоманів дав Україні і Лесю Українку. І знову ж таки і Франко, і Леся Українка належать не до того типу учнів Драгоманова, що «зосталися назавжди в полоні яскравої індивідуальності» свого вчителя, як наприклад Михайло Павлик. І Франко, і Леся Українка належать до того типу драгоманівських учнів, які, як каже Микола Зеров, «засвоїли собі тільки зерно Драгоманівської науки, але зростили його по-своєму, зазнавши інших повівів та впливів, і плід дали свій власний, перейшовши в історію з власними... різко окресленими обличчями».

І Франко і Леся Українка мали спільні погляди на завдання поета і мистця, відкидаючи теорію «мистецтва для мистецтва» і надаючи велику вагу і значення поетичному слову в боротьбі за національне визволення свого народу. Багато спорідненості має ідейна сторона поетичної творчості Франка і Лесі Українки. Ці поети, гідні продовжувачі славних традицій великого Шевченка, не тільки дали високі зразки патріотичної лірики, але вони з найбільшою силою і

категоричністю ствердили неминучість відродження свого народу, неминучість воскресіння народу-велетня.

Спільною рисою Франка і Лесі Українки є їх змагання до здобуття вершин мистецької творчості європейського рівня. Європеїзм Франка і Лесі Українки — це найхарактеристичніша риса літературної творчості обох великих поетів України. Франко і Леся Українка були справжніми європейцями української нації, вони були українськими поетами, що досягли найвищого рівня літературної творчості і зрівнялися з найкращими поетами світової літератури. Вони вивели українську літературу з вузьких провінційальних стежок на широкий шлях західноєвропейського письменства Франко і Леся Українка збагатили українську літературу мистецькими перекладами видатних творів світового письменства, вони показали зразки блискучого використання світових сюжетів, даючи їм цілком оригінальну інтерпретацію. Франко і Леся Українка збагатили українську поезію найрізноманітнішими розмірами і строфічними формами.

І одночасно творчість кожного з цих великих поетів була цілком своєрідна і неповторна.

Останні передсмертні твори Лесі Українки — це твори присвячені Іванові Франкові і написані для збірника на пошану Франкові. Цей збірник вийшов через три роки після смерті великого поета в рік смерті великого поета, себто в 1916 році, — вийшов у Львові під назвою «Привіт Іванові Франкові» в 40-ліття його письменницької праці. В цьому збірнику надруковано цикл поезій Лесі Українки «Триптих», — цей цикл складається з трьох творів різних жанрів, але об'єднаних тематично та ідейно. Той факт, що два твори з цього циклу були написані спеціально для Франківського Збірника, цілком стверджується листом Лесі Українки до Ольги Кобилянської (21. III. 1913). Отже «Орфеево чудо» (1913) і «Про велета» (1913) написані спеціально для збірника на пошану Франкові. До цих двох творів Лесі Українка прилучила «Що дасть нам силу?» (1903) — і таким чином з'явився «Триптих», присвячений Іванові Франкові. Жанрово ці твори являють собою апокриф, легенду і казку. Ці жанри обрано не випадково: досить тільки пригадати видатні праці Франка про апокрифи та легенди, а також його праці з українського фольклору.

Тема всіх трьох творів — визволення України. «Що дасть нам силу?» — це заголовок першого твору і одночасно це є й формулювання тієї основної проблеми, яку ставить і розв'язує Леся Українка в цих трьох творах триптиху. «Що дасть нам силу?» — На це питання Леся Українка дала відповідь в художніх образах апокрифічного оповідання. Силу нам дасть усвідомлення нашої моральної повинності, усвідомлення і виконання нашого національного обов'язку. Іван Франко своєю невтомною і наполегливою працею показав приклад такого свідомого виконання свого національного обов'язку. І ця свідомість підняла праця поета дала силу українському народові.

Другий твір «Орфеево чудо» показує, що велику силу народові дає поетичне слово великих співців. Чудодійним Орфеевим співом, що дає могутню силу українській нації, було і є палке слово Франка — такий символічний зміст цього твору, присвяченого Франкові.

Ідея сили лежить і в основі третього твору «Триптиху» «Про велета». В образі казкового велета Леся Українка показує Україну, що спить в зачарованому сні, безсила, обплутана дронтами. Але цей сон не вічний, неминуче прийде той час, коли могутній велетень — український народ прокинеться від вікового сну. Образ цього закутого велетня Леся Українка можливо свідомо взяла у Франка, — отже це спільний образ в обох поетів. Спільна у них і глибока віра в неминуче визволення українського народу з пут неволі. Цю віру висловив Франко в поезії «Наймит»:

Ори, ори й співай ти, велетню, закутий
В недолі й тьми ярмо!
Пропаде п'яма й гніт, обпадуть з тебе
пути

І ярма всі ми порвемо.

Цю віру висловила і Леся Українка в своєму передсмертному вірші, написаному в далекому Єгипті:

І встане велетень тоді,
Розправить руки грізні,
І вміть розірве на собі
Усі дроти залізні!

Для пробудження цього казкового велетня надзвичайно багато зробили великі українські поети, славні спадкоємці Шевченкових традицій Іван Франко і Леся Українка.

¹⁾ Франкові, як критикові літературної творчості Лесі Українки, присвячуємо окрему статтю «Творчість Лесі Українки в оцінці Івана Франка».

В. КИВЕЛЮК

До появи монографії Миколи Бутовича

Хоч як невідрадіні наші відносини на еміграції, і тут уже появилось кілька публікацій про мистецтво, і є надія, що вони зростатимуть. Одною із таких є саме монографія «Микола Бутович», попереджена автобіографічною статтею та супровідною В. Січинського (в-во «Слово», Нью-Йорк, 1956, формат вісімки, друкована на крейдяному папері з 58 репродукціями).

Небагато можна додати до його автобіографії, до речі, написаної з дотепом та вільно від будь-якої автореклями. В перспективі часу згладилися усі грані, і мистець, глузуючи, спокійно переходить сьогодні понад подіями, навіть такими, коли треба було не раз і оглоблі завертати назад. Усе минулося, він, пробуючи хліба із різних печей, наполегливо працював над собою і, як це видно, не тільки практично, але й теоретично знайомився із різними напрямками його часу в Європі. Життєпис Бутовича написаний легко й читається, як цікава розповідь, він так і напрошується, щоб його поширити. В нашій літературній мемуаристиці та ще й з життєпис мистців, здається, поза щоденником Т. Шевченка та М. Башкірцевої нічого більше немає. Стаття В. Січинського, визначена розміром книжки, може, надто обмежена, проте автор усе ж таки у згущеній формі зумів подати перегляд і характеристику творчості мистця, охоплюючи усі її ділянки. Слушно автор констатує, що М. Бутович в сучасному українському мистецтві займає одне із передових місць як суто українським змістом, так і оригінальністю форми.

Хочеться дещо докинути до творчості мистця, беручи її із інших аспектів: нас цікавить світ Бутовича і його мистецьке оформлення. Уже В. Січинський і М. Островська в своїх рецензіях про виставку Бутовича в «Народнім домі» (Нью-Йорк, жовтень 1955) згадують про зацікавлення мистця нашою мітологією та демонологією. Безсумнівно, Бутович чимало наслухався в молоді роки про всі чуда й дива української ночі. Допоміжним матеріалом була й наша література: М. Гоголь, О. Стороженко, Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник та інші.

Світ Бутовича — це світ потойбічний, світ, який існує в народній уяві не менш реального, однак з ним можемо входити в контакт тільки інтуїтивно, ми знаємо майже у подробицях його характеристики, однак він поза нами, відчутний, але невидимий. Ми знаємо поведінку русалок, мавок, щезників, вовкулак, потерчат, а проте коли хочемо наблизитися до того світу, він зникає, хоч як дійсність існує й живе в нашій уяві. З цього уявного світу Бутович черпає сюжети для своєї творчості. Тому що цей світ не тутешній, не матеріальний, форма його теж нереальна, вона безви-мірна. Це не індивідуальності, не типи, це радше числа; тому так безособово, безлико вони відображені і в мистецтві Бутовича, як і в мистецтві П. Кле. Кле казав, що предмети дійсності, реальні, він мусить перше вбити, знищити, щоб потім їх наново відтворити. Подібно підходить до теми й Бутович, він бере її, як півку, плазму чи якийсь один із ряду зрізків на склі медичного препарату, але розглядає усе не із зовнішнього, а із потойбічного становища. Звідси й підхід до цього світу уяви був можливий тільки через формалістичні течії, де знівельована матерія, а феномен пластичної форми заступлено чистим пігментом фарби. Які течії абсорбували Бутовича, він рахує їх сам (9-10 стор.). Однак в Бутовича ніде немає чистоти якогось запозиченого «ізму». Він так ґрунтовно їх перетворив, асимілював, пристосовуючи до своєї концепції, що в його переображенні кожен «ізм» стає невід'ємною формальною, ба й суто українською притаманністю твору. Тільки так, а не інакше ми собі його уявляли.

У нас, поза Бутовичем, серед стихійно національних мистців інвенціоністів, а в тім і формалістів треба згадати С. Борачка та Е. Козака, в скульптурі Гр. Крука та Б. Мухина. Принагідно тут можна пригадати, що ентузіазмом вірувань дохристиянського світу слов'ян і його мітології був і польський мистець Ст. Якубовський. Він теж «посвячений» у всі тайни його і не раз жартом говорив, що міг би бути поганським папою.

Коли ми розглядаємо картини Бутовича, може деякі з них і хвилюють нас незрозумілістю змісту, який притаманно формальна сторона. От хоча б його «Непорозуміння в хащах» чи «Лісовики посварились». (Тут треба зауважити, що

в Бутовича назви картин нагадують де в чому назви і в Кле). Що ж це за «непорозуміння»? З настрою картини, її тонації пробивається наче присмерк. Усе непорозуміння в привидах; не об'єктивному факті, а в нас, в суб'єктивному сприйманні явищ. Ми усі знаємо (бо з цим, наслухавшись із «досвіду» старших, зростаємо), що ніч має своє право, і тоді можуть діятись такі речі, які неможливі вдень. Народ часто уявне сприймає за дійсність, і звідси незлічимі оповідання про те, як «спіле очі витріщило»; правда, це парадокс, але в уяві населення — це можливе, як у місячну ніч котилася полем в'язанка і забрала в сідське подвір'я. В «Розсварених лісо-

Микола Бутович: Непорозуміння в хащах

виках» із одного пня, однієї субстанції, дерева, бачимо реінкарнацію двох надутих, відвернених облич.

Бутович так само за народним поняттям сприймає й нечисту силу — чорта. В оформленні українського сприймання — «панич» дечим різниться від свого західного побратима: відмінною вдачею

Поезія погідного патосу

Віра Вовк, ЕЛЕГІЇ. Мюнхен, Українське видавництво, 1956, 27 + 5 стор.

Маленька книжечка з цілком неми-стецькою обкладинкою. Але в книжечці — яка прекрасна поезія! Авторка, досі маловідома любителька української поезії, має вже майже розвинений власний стиль, несхибний контроль поетичної ідіоми.

Поетична ідіома Віри Вовк дійсно модерна. Без жодних мовних трюків, без жодних мовних прикрас. Вона проста й безпосередня, але така нова й така своєрідна, що, читаючи, не можна обминути почуття якогось первісного чистого захоплення, яке й має створювати справжню поезію. Ось уривок з поеми «Алейжидіно»:

— Для маврських барокових церков,
Що зі старої Люзітанії причаляли до
цих берегів,

Двома кусками шорсткого граніту,
Прив'язаними до безвладних рук,
Каліка тесав камінних жителів.

Земля десь куталася в хаос, як в
беззірну ніч,
Родилися питання й висіли, мов супи,
в просторі;

Алейжидіно вірив — сам —
наперекір видющим,
Що брали світ, немов вертеп.

В цьому є щось з класичної стрункої простоти, може з простоти «камінних жителів», яких різьбив Алейжидіно. Або початок чудової поеми «Іконостас»:

Я несла за тобою непомітний хрест,
Не той дубовий, із раменами
широкими, як кладка,
А легкий, ясеневий, ще зелений —
простісенько перед себе.

Втомилася. Ти пішов тяжко під схил,
І заки кинули жереб на твою
ожинову свиту,

Хмари, вечірні хмари, роздерли її
між себе.

Оцей елегійний спокій, в якому заку-тано стільки справді людських чу-вань, стільки бурхливих пристрастей, стільки трагедій людського життя, цей погідний патос — і є найвищою прикметою поезії Віри Вовк.

Послухайте вислів любови Ізольти до Трістана:

і злагідненими рисами. Той активніший, лиховісне уособлення зла, ворог людини, тільки чигає на її згубу. Наш «панич» — пацієнт, обманець; то він викличе ча-рівницю на мітлі на парад, то на «Лису гору» вивабить молодичку і витанцює з нею, що аж увесь світ кругом ходором ходить. Там знов виходять із очеретів мавки, як привиди. Такими ж гротесковими півдизама, напівреальністю є його «сморихи» — весельчаки-музи-канти. Вони можуть однаково добре у лісі, у дулі чи десь під мохом біля велетня гриба звити кубло, як і загніздитися в господі людини, щоб звеселити її.

На окрему згадку в творчості Бутовича заслуговують картини, як от «Там Гандзя була», «Орієнтальний танок», «Запорожець і красавиця», «Посидинок праників» чи графіки «Приповідка про грубу тітку», «Щедрик». Вони вирізняються конструктивізмом в побудові картини, дбайливістю за відповідний розклад тематичних елементів, як і кольористичних плям, а все замкнене сукупно ритмікою ліній. У першій з них мистець домігся експресії танцювального руху через оточення центральної постаті Гандзі: протиставленням їй статичних постатей музик. «Орієнтальний танок» — це абстрактне вивіщення хореографічної ідеї самим відповідним укладом площин та ліній. У «Запорожці і красавиці» Бутович гармонізує елементи народного примітиву із бароковими, це стихія українського необмеженого степу. У «Приповідці» композиційно до «лінії» тітки мистець свідомо вигнув назовні бокові рами для скріплення ефекту ширини постаті. «Щедрик» — це ціла слов'янщина, її побут через чотири пори року з центральною проблемою життя: добір двох статей, вона наче ненароком теж замкнена в овалі явля як символію усього буття. Ця графіка чи не перша у нас картина, яка виходить далеко поза межі тільки чисто образних уявлень, вона абстрактно за-торкує і сферу мисленого, асоціюючи думки про суть і мету буття. А ось і «цурпалочки-трисочки» арештують жучка». Дивна історія, але в світі Бутовича, де усе живе рухається, має душу, і це можливе. Ось він піднявся на задні лапки; розвівши «руки» заливається рясними сльозами, стоячи перед двома грізними сторожами лісового правопорядку.

Ти не можеш приспати моєї туги,
Годі найти нам округле щастя,
Ми спрагли, як пісок пустелі,
Ми — ті човни, що ніколи не

причальять
До спокійного берега. Та все ж таки
Ти є мій гай, в якому я радо заснула б
По дні, повнім турбот, сузір'я, що я

відкрила;
Ти — явір мій, на якому я далася б
розп'ясти,

Ватра, в якій я горю первісним горем,
Доки не впаде на нас ласка, як

щедрий сніг.

Цей дійсно жіночий, ніжно-тужливий спів любови, який закінчується знаменитим поетичним парадоксом, являє, на мою думку, найбільше майстерну поезію збірки.

Ще одна прикмета цих поезій: вміння сполучити чужинне оточення з українською душею. Ця прикмета найкраще проявлена в уже згаданій поезії «Іконостас», а також в поезії «Орхідеї». З далекої екзотичної чужини, де цвітуть кущі манака і де колібри п'ють мед, поетка в уяві вертається в рідний край.

Скажимо: усе було б по-давньому;
Я прилинула б тихо над ранком
Шукати сад горіховий за дерев'яною

церквою,
Потім застукала б радісно в шибу
Старосвітського дому в долині.
Горе! Незнані руки відкрили б двері,
Цікаві обличчя дивилися б просто на мене,

Сказати у мові співучій і рідній:
«Чого ти шукаєш, чужинко?»

Тема ця в українській поезії не нова. Масові продукції деяких поетів останнього десятиліття показують нам, як можна таку тему звільгаризувати. Проте тут вона трактована так, як вона мусить бути трактована: з дійсно поетичним смаком, без штучного розпачу, з лірично-ніжним спокоєм, який так багато болючіше передає трагедію ситуації, в якій тим гостріше падає слово «Горе!»

Постаті й ситуації з історії часто зображують трагедію сучасної української людини:

Летять птахи в сизий простір, як
стріли,

І не один з нас впаде, втомившись

Мабуть, провинився. Тут він безпосередньо промовляє до дівчорі, її уяви.

Зупиняючись на шкідках Бутовича до балету «Дід Лад», про який він згадує, що уже й декорації і костюми запропоновані, бо й лібретто і музика Ю. Фіялі готові, хочеться відмітити ось що: наш загал рідко коли звертає увагу на оформлення сцени, й тому не завжди орієнтований в стилі сценічних вистав. Рецензенти обговорюють саму п'єсу та гру поодиноких артистів, з їхньої уваги висмикається зовсім праця режисера й декоратора як тих що надали п'єсі, опері, балетові суцільне оформлення. А тим часом відома справа, що про стиль вирішують режисер і декоратор. Українська сценографія ще в телюшках. Правда, ми масою уже імена визначних декораторів на Україні: Анатоль Петрицький, Меллер, в ділянці декорації працювали і Василь Кричевський (старший), Булавицький, М. Дмитренко, в Галичині й на еміграції діяльним був Радіш. Однак досі, здається, ніхто із згаданих декораторів не зберіг ані якихсь макетів, ані проєктів своїх оформлень сцени, поза випадковими нарисами костюмів. Бутович у цьому випадку робить перелік.

Оглядаючи його проєкти як костюмів, так і поодиноких сцен, треба дивуватися багатству його винахідливості.

Не зупиняючись більш детально на всіх родах мистецької творчості Бутовича як рисівника, карикатуриста, сценографа, портретиста, можемо сказати, що всюди, де він приклав свою руку, залишив сліди свого непересічного мистецького хисту, особливо це треба відмітити в деревориті і графіці взагалі. Бутович є другим після Нарбута, що не компілював спадщини останнього, а знайшов власні елементи вислову. Картини мистця невеликі розміром, проте їхні виміри аж ніяк не впливають на ефективність мистецької оцінки чи естетичне сприйняття. Але все ж я запитав Бутовича, чому він малює в малих форматах. Він сказав: «Зараз абсорбує заробіток у мене увесь вільний час», — а по хвилині надуми: «Дайте простір — стіну». І справді в Бутовича вроджений декоративний хист. Обов'язок українського суспільства — цей декоративний талант використати на більшому просторі — стіні. Мистець ще повний енергії, його творча снага ще не заспокоєна, тому треба сподіватися, що з його творами ми ще не раз матимемо змогу зустрічатися на виставках.

пригодами,
І шепотітиме: «Святий Грюлю...»
холодними губами.
(«Лицарі Граля»)

Деякі поезії наповнені філософічними поясненнями долі людини й значення людського життя. Хоч Бог заслонив обличчя від людини і хоч «горе нам, винним завжди!», хоч життя наше важке, де «кожний! несе своє горе, як слимак шкаралущу», проте поетка любить людину і безмірно любить життя. Вона славить величю просте життя, життя землі і її вічну життєдайність:

Радо віддам свої соки твоїй красі
і доброти, ти, земле:

Хай би це тіло остало поживою житу
рясному...

З її чорнозему святого я ліплена,
І слово її цілюще мене оживило...

(«Канаан»)

Цю філософію доповняє шукання за чимсь містичним, за позафізичним життям, за тасмичним могутнім Богом, і шукання за чимсь давнім, поплідним, дивно приманиливим.

Орхідеї в барвах середньовічних
містерій

На картинах незнаних майстрів!
Які ви подібні до нас! Над нами палає
Сузір'я Христа. Невже ви свідомі
своєї шляхетности,

Ви — чужинки?
(«Орхідеї»)

Часом чути нотку шопенгауєрівської зневіри, але її поборює віра в горду шляхетність людини і віра в Бога: Смерть є чудова, але життя нас
кличе

В руду перспективу, терпіти
самотність, жагу,

Зносити гордо мозіль і ліпити в
узорах багатих

Надхненні дзбани на дощ, на ласку
Господню.

(«Канаан»)

За таку строфу можна напевне простити поетці кілька прикладів досить вже оклепаного солодкаво-сентиментального альтруїзму, які найбільше помітні в зрештою добре виконаній поезії «Тореадори і герої».

«Елегії» Віри Вовк — одна з кращих появ відносно багатого на поезію 1956 року. Я думаю, що цією збіркою Віра Вовк виросла в одного з надійніших поетів молодшої генерації.

Богдан РУБЧАК

Ілько БОРЩАК

СЛІДАМИ ГЕТЬМАНА РОЗУМОВСЬКОГО У ФРАНЦІЇ

(Закінчення)

1764 року в Петербурзі сталася так звана «змова Мировича» (Хведір Мирович, син переяславського полковника Івана, був генеральний осаул у Орлика на еміграції й один з останніх мазепинців, що про них ми згадували вище. Два його сини, Яків та Петро були заслані на Сибір. У першого народився син Василь, «герой» змови, що мала за мету звільнити з Шліссельбурзької фортеці «імператора» Івана VI, сина Анни Леопольдовни, що його ще дитиною замкнула у фортеці цариця Єлисавета). Теперішня історіографія має всі дані, щоб ствердити, що «змова» Мировича не була зв'язана ані з тогочасним станом на Україні, ані з особою гетьмана Розумовського, а була окремим актом одяку старшини, що залутався в боргах, людини, що мала незрівноважений характер і що їй не давали спокою приклади таких же старшин, що свого часу здобули трон для Анни, Єлисавети й для Катерини II... Але Європа 18 віку, звичка до «революцій» палацового ґатунку в Росії, за всяку ціну хотіла бачити в змові Василя Мировича вияв якоїсь широкої політичної акції. Випадок, один лише випадок хотів, щоб Мирович був внуком мазепинця й українцем. Але в Європі, що знала про антиросійський настрій на Україні, почали кружляти чутки про те, що «змова» Мировича якимсь способом зв'язана з напруженим станом на Україні. До того ж 17 (28) серпня 1764 року цариця Катерина II видала «Маніфест», де, бажаючи підкреслити вірність москалів, вдарила на те, що «підпорушник Смоленського полку, українець з походження (ukrainien de nation) — читаємо у французькому виданні маніфесту) Василь Мирович, внук першого зрадника, що пішов за Мазепом, Василь Мирович, що в нього зрада була в крові». (В оригінальному російському тексті читаємо: «малоросіянець», «внук першого зрадника, що пішов за Мазепом, Мировича»).

Отже французький переклад «Маніфесту», вміщений в урядовій газеті «Gazette de France» (1764, 79, стор. 315-316), звідки він дістався до лондонської «Lond. Chron.» та до інших європейських газет, навмисно та свідомо передав слово «малоросіянець» словом «українець». Між іншим, французький chargé d'affaires у Петербурзі де Bausset писав 28 жовтня 1765 року до Версалю: «Князь Павло, майбутній імператор, завжди буває в товаристві своїх челядників: двох німців і одного українця — un Ukrainien (Архів міп. зак. справ, Corr. Pologne, том 38, fol. 217). Цілком природно, що європейська опінія побачила в ізолюваному акті Мировича зв'язок з українською проблемою. Не забудьмо, що в 18 віці одно лише ім'я Мазепа було вже втіленням революції на Україні.

Тому численні часописи та друки, що писали про «змову» Мировича, всі підкреслювали українське походження Василя Мировича, додаючи в його походженні причину, що штовхнула його на такий небезпечний шлях: Zuverlässige von den traurigen Schicksalen zweener unglücklichen Printzen Peter des Dritten und Iwan des Dritten. s. l. 1764, 4°; Recueil des pièces concernant la mort du Prince Ivan, fils du duc Antoine de Brunswick, Luneburg-Londre, 1765, 8°; Geschichte des russischen Kaisers Jean des Dritten, von Busching, Haniburg, 1770; Geschichte von dem Leben, der Regierung und Verstoßung vom Throne Iwan des Dritten, s. l. 1766; Remarques de l'Anglais libre sur certain manifeste de l'Imperatrice de toute Russie, London, 1764.

Ще 1809 року автор історії Катерини II (2 том, стор. 8) Кастера твердив, що дід Мировича «був у партії Мазепи, коли останній з'єднався з Карлом XII проти Петра»... Українцем (un Ukrainien) називав Мировича також вікомт де Beaumont у своїй праці «Les Suedois depuis Charle XII», Paris, 1841, II vol. (Пор. «Gazette de France», «Gazette de Leyde», «Gazette d'Amsterdam» за 1764 рік).

Варт тут зазначити, що лондонська газета «London Chron.» видрукувала «уваги вільного англієця з приводу якогось там „Маніфесту“ російської цариці», де читаємо: «... маеш враження, що автори маніфесту вважали, що його читачі є особи, що позбавлені звичайного розуму й людського почуття... Коли внук зрадника (Олексія Орлов, убійник чоловіка Катерини II був унук стрілецького старшини, що його покарав на горло цар Петро) — великорус підняв руку на законного володаря — це не має жодного значення, а коли українець, внук зрадника (Василь Мирович), виконав акт справедливості — це за маніфестом є злочин...»

Можна легко збагнути, що найбільшу увагу звернув на петербурзьку «змову»

версальський кабінет. «Змовник» мав прізвище завзятого агента Франції, що десь перед тим помер у Криму, не кажучи вже про Григора Орлика. До того ще якраз цього самого 1764 року французький представник у Петербурзі Beranger (депеші Беранже належать до найповажніших джерел до історії перших років царювання Катерини II, що вельми не любила французького амбасадора. Див. «Сборник Императ. Истор. Общества», том 10, стор. 247) починає надсилати до свого уряду реляції про «зворушення на Україні» в зв'язку з якоюсь ближче невідомою нам акцією Розумовського. 2 лютого 1764 року він писав: «Українські козаки в кінці минулого року зібрали сойм, щоб дискутувати там питання про встановлення дічного гетьманату (la survivance de hetmanat) в особі старшого сина їх вождя, графа Розумовського. Тому що більшість сойму висловилося за цей проект, можна вважати, що він буде ухвалений імператрицею й що козацька опозиція також прихилиться до нього (Арх. міп. зак. справ. Russie, Cor. Pol., vol. 75, fol. 94).

Руанське хліборобське товариство у Франції схотіло мати зразки насіння з України, але петербурзький уряд відмовив у цьому, не бажаючи дозволити вивіз українського насіння. Проте Беранже таки вдалося якраз через Розумовського дістати скриню такого насіння, що її 3 березня 1764 року він вислав до Франції дипломатичною валізою. За два місяці Беранже дізнався (4. V. 1764, ibid., fol. 260-261), що імператриця міркує, як усунути Розумовського з гетьманського уряду; вона його страшенно ненавиділа, хоча прилюдно виявляла свою приязнь щодо гетьмана. Цариця відновила всі закони Петра I відносно України, що, між іншим, заперечує гетьманський уряд. Цариця каже, що не сумнівається, що гетьман підкориться цьому законові, але вся ця справа не скінчиться ще так швидко.

Отже Беранже дізнався про чутки в справі скасування гетьманату, вирішивши, що це відновлення антиукраїнської політики царя Петра.

Що йому навіть приписують якийсь закон про скасування гетьманату, хоч, як відомо, такого «закону» не було, як не рахувати особистого небажання царя Петра бачити гетьмана після смерті Івана Скоропадського. Останні рядки реляції Беранже свідчать про те, що він чекав якоїсь опозиції з боку Розумовського...

Тим часом вибухла «справа Мировича», і Беранже негайно надіслав про це справоздання у Версаль, підкресливши українське походження Мировича. Розуміється, що у Версалі зв'язали вчинок Мировича з особою Розумовського. Про якісь справжні зв'язки гетьмана з Мировичем годі сьогодні говорити. Вони були, але здебільшого особистого характеру. Ледве чи Розумовський брав хоча б далеку участь в закаті Мировича. Але зв'язавши справу Мировича з статтю Розумовського, французький уряд запитав Беранже довідатися, скільки гетьман Розумовський замішаний в останніх подіях і який зв'язок між замком Мировича й незадоволенням на Україні.

«Я довідався з перших джерел, — відповів Беранже, — що за кілька днів до від'їзду цариці (замах В. Мировича стався за тих часів, коли Катерина II подорожувала в Курляндію) Мирович подав їй прохання, що в ньому обвинувачував гетьмана Розумовського щодо його родини. Отже здається, що Розумовський був у взаєминах з цим українцем і свідомо підмовив його скаржитися цариці, щоб тим самим знати з себе підозру. Але цариця відгадала всю цю справу, і нині питання про усунення гетьмана вже вирішене. І якщо гетьман добровільно не піде, цариця має проти Розумовського страшну зброю, а саме — його зв'язки з Мировичем». Тема цієї розвідки не дозволяє нам тут спинитися на тому, як реагували інші європейські держави на усунення Розумовського й на його зв'язки з Мировичем. Про це читач може довідатися з англійських (Сборник Импер. Рос. Истор. Общества, XII, 126), пруських і саксонських (В. Бильбасовъ, Исторія Екатерины II, Лондон, 1895, т. II) і іспанських (Coleccion de Documentos ineditos para la Historia de España, Madrid, 1893, CVIII) реляцій.

6 жовтня 1764 року Беранже сповістив свій уряд «про усунення пана гетьмана, що, знаючи про невдоволення цариці й боячися її, вже віддавав думав усунути з свого уряду й тим самим одійти від огнища непорозуміння і хуртовин. Гетьман одержав дозвіл виїхати за кор-

дон. Формально він не є позбавлений ранги: він зберігає титул гетьмана (питання, чи Розумовський збереже титул гетьмана взагалі цікавило європейську пресу. Див. «Gazette de France», 1. XII. 1764; «Voss. Zeitung», 13. XI. 1764; «Gazette de Hollande», 1. XI. 1764), певну частину своїх маєтків, бо цілковите усунення гетьмана може викликати небезпечну сенсацію на Україні. І для мене нема сумніву, що з гетьманатом покинули навіки й що Україна має перетворитися на російську провінцію».

Розумовський дійсно виїхав за кордон, і «Gazette de France» та інші європейські газети частенько подавали вістки про гетьманову подорож. 22 листопада паризька «Gazette de France» писала: «Гетьман України граф Розумовський вирішив поїхати в чужі країни й усунути з свого уряду, що, як кажуть, має бути скасований». 29 травня 1765 року читаємо в тій же газеті таку вістку: «Нам пишуть із Гданська: минулої п'ятниці прибув сюди козацький гетьман із своїм старшим сином: він виїхав через день до Берліну, звідки він прямує до Ганноверу, а далі на води до Ахену».

1 червня Розумовський дійсно був у Берліні, де трохи затримався при дворі Фрідріха Великого. З Берліну через Гаґу Розумовський дістався до Страсбургу, де залишив своїх синів, Петра та Андія, в університеті (Розумовські зматрикувалися 11/VI 1765), найкращий тоді дипломатичний школі, де, між іншими, вчилися Меттерніх та Талейран... З університетських матрикулів дізнаємося про те, що гетьманівч супроводив учитель француз Люї Демарінья (Demarignan), що вони, між іншим, слухали виклади Брієна (jus naturale et gentium), Треісмітера (jus canonicum et jus publicum), Льюренца (історія німецької імперії).

На початку жовтня 1765 року Розумовський дістався до Парижу, де негайно звернув на себе загальну увагу надвірного суспільства. Про багатства гетьмана лунала слава, а у Версалі, як ми вже бачили, добре знали про відомі події в Глухові з приводу проєкту старшини створити на Україні діичний гетьманат. (В. Липинський. Україна на переломі. Відень, 1920, стор. 296). Де Бассе, що замінив Беранже, пише 27 серпня 1765 року: «На Україні помічається сильний рух. Усунення гетьмана та зміни в країні, що їх робили за останніх часів, все це страшенно збентежило й занепокоїло мешканців, що є так прив'язані до своєї свободи й до своїх звичаїв. Такі незадоволені зібралися біля 50 000, і кажуть, що на чолі їх стоять священники-революціонери» (Архів франц. міп. закорд. справ. Cor. Pol., vol. 78, fol. 211).

Все це не могло не збільшити зацікавленості до особи Розумовського, колишнього гетьмана. Коли вірити пізньому французькому романістові, Розумовський з'явився при дворі, «оточений великим блиском». Вольтер називав його Кандідом (герой відомого філософічного роману Вольтера), а Лягарп (французький поет — 1739-1803) співав йому панегірики.

З Парижу (під час перебування Розумовського в Парижі він як знатний чужинець був під таємним доглядом поліції, що її агенти щодня надсилали свої звіти королеві. Ті звіти, що зберігаються в Пар. нац. бібліотеці — Фр. II 357-11 360 — торкаються виключно інтимного життя Розумовського в Парижі, що там провадив далеко не чернече життя) Розумовський їздив до Страсбургу, до своїх синів, і одна з таких подорожей колишнього гетьмана України зв'язана з особою славного Руссо.

В січні 1766 року російський вчений правник Поленов, що був у Страсбурзі в науковому відрядженні, писав: «Граф Розумовський приїжджав сюди, щоб побачити своїх дітей і довідатися, чи Руссо ще тут. Граф хотів другого ж дня по своєму приїзді відвідати його. Граф, кажуть, мав намір подарувати Руссо цілу свою бібліотеку, надати йому пенсію й осідок у першому-ліпшому з його численних маєтків у Малоросії. На жаль, такий прекрасний намір графа не здійснився, бо Руссо виїхав того самого дня, коли граф приїхав до Страсбургу» [«Русский Архив», 5. 1865 р. В Страсбурзі Розумовський був, між іншим, на обіді в губернатора де Kontad. Див. L. Spach. La ville de Strassbourg en 1770, 1842, т. I, стор. 68. Цитуємо це за змістовною розвідкою Д. Стрємоухова «Les Russes a Strassbourg au 18 siècle («Revue d'Alsace», 1934, стор. 6)].

Отже, за цим листом, Розумовський навіть не бачився з Руссо. Але в першій анонімній біографії останнього, виданій

1791 року за особистими паперами французького письменника, зазначено: «Український козацький гетьман запропонував Руссо притулок у своїй країні» («De Jean-Jacques Rousseau considéré comme l'un des premiers auteurs de la revolution, 2 vol.). Хто має рацію, Поленов чи анонімний автор біографії 1791 року (пізніший французький романіст, що ми його тут згадуємо, був Поль Деваль: «La fée des grèves, Paris, 1851, стор. 255-295 — Les Rosoumovski), сказати важко, не маючи інших автентичних джерел. Не зайвим буде тут згадати лист Драгоманова до І. Франка від 26 червня 1886 року, де перший пише: «Кирило Розумовський не був зовсім чоловік не маючий жодної освіти, а вчився й в Петербурзі, а потім в Кенігсбергу (?), Берліні (?), Геттінгені (?), Страсбурзі (?), об'їздив Париж, Італію (?), знав мови французьку, німецьку, латинську...» (Листування І. Франка і М. Драгоманова, Київ, 1928, стор. 265). Сучасний нам автор найдокладнішої біографії Руссо, Люї Куртуа, вважає, що Розумовський таки зустрінувся з Руссо (Chronologie critique de la vie et oeuvres de J. J. Rousseau, Genève, 1923, стор. 179), але Куртуа цитує якраз згадану працю 1791 року.

Після від'їзду Розумовського з Парижу його слід губиться у Франції. Лише 1803 року тодішній «Journal des Débats» вмістив теплий некролог про згаслого, згадавши «колишнього гетьмана славної козацької нації, що був за останнього гетьмана й що мусів усунути, бо депотичний характер Катерини не міг стерпіти навіть такого миролюбного гетьмана...»

*

Гетьман Кирило Розумовський і досі в українській історіографії («особисто маловартний», твердить Липинський в «Україна на переломі», 1920, стор. 296. Див. цікавий нарис Б. Круницького «Гетьман Кирило Розумовський в освітленні його прямого нащадка»; Календар «Альманах» на 1948 рік, Авгсбург-Мюнхен, стор. 164-171) вважається за вельми льоального до Росії гетьмана й мало зв'язаного з інтересами України. Як і багато інших «фактів» в українській історії, таке твердження потребує ґрунтовних студій. Вищенаведені рядки є одним з причинків до цих студій. Хто знає, чи в наслідок таких студій не можна буде зарахувати й Кирила Розумовського до низки тих гетьманів «ізмєнників», що про них з такою жовчю твердив цар Петро I.

Юліян ТУВІМ

*

Змучений бурі шалом, наче човен п'яний,
Вже нічого не прагну, лиш одної тиші
Та когось, хто відчус мій сум

Зрозуміс скорботи щонаймовчазніші.

Хто ясною душею мої рани згоїть,
Щоб спочинок господній стрів я після муки,

Як покладе на очі милосерді руки.

Іду по свос щастя. По тишу. До кого?
І куди? Мов незрячий. Просто перед себе.
І знаю, що не схибить ніяка дорога,
Бо всі мої дороги провадять до Тебе.

*

Квіти дістав я. Тасмний знак
Не знати, від кого.
І вже на серці — тремтливий ляк:
Гриси темні — тасмний знак,
Що принесе він, пощо, для чого?
Стримать дитинну мою тривогу
Як?

І лист отримав. Слова «Без слів»
Стояли в ньому.
Мов запах давніх, п'яних безів,
Були для мене слова «Без слів»,
Навіяв спогад солодку втому.
Знов я твій погляд у сні ясному
Стрів.

Переклав І. Качуровський

Богдан РУБЧАК

ДЛЯ ФРАНЧЕСКИ

Апокаліпсис у повіках ти
ховаєш. Нішкне непростимий звір
у ребрах. Грудка гостросиніх зір
останність мозку хоче випекти.

Чому ти тут, чому? Твої світи
зів'яли поза понеділкою мір.
Кому ж приносиш тисячі офір
щоначі — безголових, без мети?

Ти сотням свідчила смертей. Тепер
терпіння й місяцеві груди рве,
бо спогад злий можливість снів роздер.

А все ж ти ждеш. Бо часом приліта
вогненна птиця і тебе зове й
крилом тобі засвічує уста.

АМБРОСІЙ МАКСИМІЛЯНОВИЧ БУЧМА

Шостою січня ц. р. у Києві помер найбільший актор українського театру останніх десятиліть — Амбросій Максиміліанович Бучма. Для сьогоднішнього нашого театру це незмірима втрата. Для того, хто слідкує за станом театру, хто пильно приглядається до росту нових акторських сил, не є секретом, що такого масштабу і мистецької потенції майстра сцени, яким був Бучма, сьогодні, на жаль, непомітно. Як серед режисерів нема кому заступити Леся Курбаса, так поміж акторами не видно другого Бронька Бучми! Дай Боже, щоб наш театр недовго чекав на подібні таланти!

Коли б ми, українські актори, відзначали такими благородними прикметами, як дисципліна, самокритика та об'єктивність, і коли б ці здатності супроводили нашого лицедія впродовж всієї історії нашого театру, та коли б у нас зберігалася традиція ношення персня першого актора, як це свято зберігає німецький актор, коли, умираючи, передає перстень Іффлянда своєму наслідникові, якого сам визначає, тоді, безумовно, таким останнім носієм українського персня був би Амбросій Бучма. Для цього, як видно, ми замало ще культурні.

Акторка галицького театру Ольга Левицька, яка дуже успішно змагалась із своєю тещею, корифейкою нашого театру Осиповичевою, ввела свого дванадцятилітнього брата Бронька на сцену театру «Руської Бесіди», і він з того часу прикипів до українського театру. Бучма до українського театру приєднався. Мистецькі іскри Божі — Левицької, Осиповичевої, Рубчакової, Юрчака витоплювали юного Бронька своїм сценічним кормом і пустили у широке українське море. Жанрова різноманітність репертуару галицького театру була плодючим ґрунтом для його мистецької інтуїції і акторського темпераменту. З перших своїх сценічних кроків він ставив на голову вище ровесників. Чи то у хорі-гурті, чи у танковому ансамблі, чи у непомітному епізоді — молодий Бучма привоклював до себе увагу глядача. Кожна поява його на сцені запам'ятовувалася йому світле акторське майбутнє.

Майбутнє недовго дало на себе чекати... Після революційний український театр не знав кращого виконавця характерних образів у драматургії Винниченка. Комедії Мольєра забили іскрами французького гумору на нашій сцені тільки дякуючи блискучому талантові Бучмі. Хто мав щастя у бурхливі часи революції побачити Бучму у водевілі Васильченка «Куди вітер віє» у ролі Корецького, той до смерті не забуде чару цього великого актора. Ніхто із сучасників не зміг позмагатися з Бучмою у головній ролі в п'єсі «Хазяїн» Тобілевича та у Миколі в «Украденному щасті» Ів. Франка. Ці сценічні шедеври залишаться незабутніми зразками акторської майстерності, які бачила українська сцена.

Всім тим, що актор повинен був здобувати постійний та впертий тренуванням, щоб своє тіло звільнити від нервового затиску м'язів, спричинюваного прилюдною самотністю на сцені, Бучма був наділений самою природою. Те, що інші мусіли здобувати невсипущою працею, Бучмі вдавалося без найменшої напруги. Не раз, бувши разом з ним на сцені, я забував про своє тривання в образі і, як полонений глядач, стежив за імпровізуванням цього великого лицедія... Треба було мобілізувати всю силу волі, щоб самому не випасти з наміченого ритму і плану. Це був актор, щедро обдарований іскрою Божою!

Однак з великим болем серця мушу визнати, що цей кращий актор з-поміж кращих його сучасників був одночасно й класичним прикладом громадської безпринципності і яскравим втіленням «богемщини» у гіршому значенні цього слова! Ради ситого, вигідного і веселого життя він міг зраджувати Мельомону, яка із своїх щедрот йому нічого не жаліла.

У найбільш відповідальні моменти боротьби і праці «Березоля» над завойовуванням зрусифікованих твердинь культури і глядача, під час напружених змагань Леся Курбаса над утвердженням в українському театрі світової культури Бучма, заманений високим гонораром та вигідними побутовими обставинами, без викидів сумління міг залишити «Березолю» на цілі сезони і співпрацювати з провінційними режисерами на кінофабриці в Одесі. Чи не вимовно говорить сам за себе факт, що цей майстер сцени, на тій же фабриці ні разу не потурбувався тісніше зв'язатися з Олександром Довженком, цим пристрасним і глибоко принциповим піонером української кінематографії. На великий жаль, Бучма своїми акторськими можливостями не допоміг Довженкові в його творчих здобутках. Його мавила богемська безтурботність провінційних російських недобитків, що ніяк не бажали здавати засиджених місць на Одеській кінофабриці.

Диявольський плян нищення творчих сил українського культурного відродження Москва вирішила здійснити терором і підкупом. Вона знала, кого треба ліквідувати, а кого можна приласкати. І так — Леся Курбас іде на Соловки і там пропадає слід по ньому, а його товаришеві з театру «Руської Бесіди» і акторові «Березоля», якому, ради лицедійського чару, Курбас прощав усі людські слабості, — Амбросію Бучмі Постишев всовує у кишеню партійний квиток, переселяє в розкішне помешкання, нагороджує преміями і робить його речником генераль-

ної лінії московського політбюро — лінії провінціалізації українського театру.

Хто знав цього актора, той розумів трагізм його становища... Ні самодисципліни, ні нахилу до аналітичного мислення, ні ерудиції, конечної для керування театральним процесом, у Бучмі не було. Був тільки «мандат» у руках, який скував чар стихійної акторської безпосередності. Його газетні та журнальні виступи на тему «соцреалізму» та «мудрої політики компартії по прочищенню театру фронту від націоналістичних покійників» нічим не різнилися від писань казенних кобеляцьких

селькорів. Щоб не випасти із рядів пристосованців, Бучма у своїх автобіографічних нарисах дякував М. Горькому, Островському, Станіславському за те, що вони і його і весь галицький театр «Руської Бесіди» вивели із сутінків галицького провінціалізму. Ще в останній час свого життя він знаходить сили підписати підсумний пасквіль у журналі, присвяченому ювілею І. Франка, під заголовком «Народжені у бурі», де, розсипаючись у дитирамбах на адресу театру ім. Ів. Франка, вопіючими фальсифікатами і цинічною неправдою очорнює героїчний змаг національної революції.

Ще чимало є основників цього театру, розкинутих по вільному світу, які можуть фактами довести більшовицьким фальсифікаторам, що саме «петлюрівці» та галичани уможливили організацію театру ім. Ів. Франка. Що ті ж самі «петлюрівські» кооперативні організації, примушені приходом більшовицьких орд до самоліквідації, потайки підсували сотні тисяч гривень керівникам театру ім. Ів. Франка для продовження праці цієї мистецької організації, і для того, щоб ці народні фонди не попали в руки ворога. Хто з нас, тодішніх акторів театру ім. Ів. Франка, забув той факт, коли то останнім своїм приходом до Вінниці і несподіваним наскоком галицької частини визволили нас, півтора десятка акторів, із лабет ЧК, де нас чекала всім відома доля? А Бучма, який був у тому ж гурті акторів, описує у згаданій статті, як то «петлюрівські банди» нищили створений радвладою театр ім. Ів. Франка!?

Сьогодні весь український народ перетоплюється у московсько-більшовицькому казані. Той, кому пощастило вирватися із цього казана, знає, якими печальними методами Москва вимотує душу із українського тіла, і тому обережно і прощаючи осуджує слабкість і хисткість. Проте «цілий чоловік», виплеканий творчим генієм Івана Франка, на Україні не переживає! Одні героїчно і свідомо йдуть на ешафот, інші воліли самі вкорочувати своє життя і своєю смертю загартувати продовжувачів боротьби. Чимало вибранців муз, яким доля наказала жити і творити у тих адських обставинах, все ж таки зуміли зберігати громадську мужність і національну гідність. Юрій Яновський чи Олександр Довженко назавжди залишаться у пам'яті нащадків, як майстри і будівники національної культури. Хто привчивсь у радянських умовах читати «між рядками», той фейлетони Остапа Вишні із циклу «Націоналістична

Псалом красі і любові

Василь Барка, Trojanen-Roman (Троянський роман), переклади на німецьку мову Елізабет Котмасер; 1956, 98+2 стор.; Kessel Verlag, Mannheim.

«Троянський роман» (що появився в Німеччині завдяки заходам пані Котмасер українською і німецькою мовами паралельно) — це перша частина великої збірки лірики «Океан», що вже готова до друку. Як інформували нас у приватній розмові автор, «Океан» міститиме чотири роди лірики: особисту, релігійну, громадську і лірику природи. «Троянський роман» — це виключно лірика особиста, любовна. І заслуговує на особливу увагу. Бо цей жанр дуже занедбаний в нашій літературі, і за останні роки (якщо не десятиліття) не появилось ні одної доброї збірки любовної лірики. Хтось може згадати вівки творчого і вівки сущого Сосюру. Але ми ясно зазначили, що не було ні одної доброї збірки любовної лірики. Сосюрі бракує поетичної культури і дисципліни слова.

Стиль Василя Барки дуже складний. В ньому поєднуються стародавні елементи з зовсім модерними. На ґрунті народних пісень, на ґрунті дум і, може, ще Сковороди, Шевченка й Тичини, на музичності української мови й української природи — виростають свіжі і модерні образи: «світанок — корабель крізь крин», «і груди знов березині примістять пташат, що досвіток пили», «спів на золотій хустині», «і я відіскор, де пропаде листя все покринавлює зножа, тебе все кличу...», «губи сизий біль калічати...» і багато, багато більше. Сполучка старого з модерним — явище зовсім закономірне.

Зустрічаємо його і в поезії південноамериканських народів, де індіанська спадщина стала підґрунтям модерної поезії і маларства. Але є засадничі різниці між поезією Барки і південноамериканською. Тоді як південноамериканські поети прямують до простоти мови й образів, Барка вживає мову багату, мову соняшну, в якій переважають,

так би мовити, орієнтальні мистецькі елементи. Ми, виховані на сучасній європейській поезії, більш схильні до простоти в поезії і думаємо, що Барка найефектніший в тих поезіях, де є ця простота і лаконічність; але треба об'єктивно визнати, що орієнтальна естетика також глибока і високомистецька, як і окцидентальна.

Лірика Василя Барки глибока, при-

Василь Барка

родна, зворушлива.

Стань, ясна ясочко, стань, цвітко вишні,

бо спогади страждання будять, бо океан, гірку біду надивши, мережку розрива на грудях.

Ціла збірка «Троянський роман» — це якась особлива гармонія краси слова, любови до людини і, треба ще додати, смутку й туги:

Вже черв'їн-світло, злот-кривав'я: мій смутко, любя, по тобі... або

без тебе люба сиплется в зелене дерез печаль, — не я співаю.

Найбільшою глибини й ліризму досягає поет у рядках, де висловлюється просто і лаконічно:

Як вся земля — все небо, так кохаю,

дірка» буде сприймати як пропаганду Української повстанської армії по най-дальших закутках широкої нашої землі.

Леся Курбас залишив Бучмі неоціненну спадщину: театр «Березолю». Бучма залишив цей корабель ради вигідного і безтурботного життя. Сьогодні у бувшому «Березолі» пишуться Норди, Глаголіни та Воронови, а Крушельницький та Сердюк ставлять вистави у російських театрах і російських драматичних школах. Ворог добився свого!...

Про померлих говорять або лише добре, або зовсім не говорять. Амбросій Максиміліанович Бучма належить до тих, про яких зовсім не говорити не можна. Цьому великому акторові Господь дав талант, який мав бути нам театральним маяком у часи негоди... На превеликий жаль, цей дар Божий погас у мутній воді «соцреалізму» і у більшовицькій пропагандивній макулатурі.

Схилиючи свою голову перед талантом Амбросія Бучми, я не міг промовчати ці гіркі і болючі для нас, акторів, слова правди. Йосип ГІРНЯК

Концерт Зої Полевської в Рочестері

Газета «Rochester Times-Union» (3 грудня 1956) вмістила подану нижче рецензію (автор George N. Kimball) на виступ челистки Зої Полевської в супроводі піаніста Миколи Полевського:

Приваблива молода челистка мала задоволення з тієї сердечності, з якої слухачі вітали її виступ, на що вона відповіла двома наддатками наприкінці програми.

Програма розпочалася з відомого концерту (B-dur) Л. Боккеріні і була продовжена короткими творами, частина яких блискуче-віртуозного характеру, а деякі твори лірично-сентиментальні. Серед останніх були «Adagio» Макса Шпрінгера, сучасного віденського композитора, який присвятив цей твір Зої Полевській, а також твори українських композиторів Лисенка («Листок з альбому»), Фоменка («Любовні мрії») та меланхолійна «Українська пісня» Безкоровайного, які були серед найбільш ефектних із виконаних нею речей.

Українка Золя Полевська, майстерність якої особисто похвалена була такими видатними особами, як Леопольд Стоковський та великий диригент Вільгельм Фуртвенглер, дала свій перший американський концерт в Рочестері в 1950 році, в наступному 1951 вона мала дебют в Carnegie Hall в Нью-Йорку.

троянда заспіва в саду!
чи в іншому місці:

Не знав я! — цілував...

бо серце день від серця чуло...

або

там буду я, там будеш ти —
любимі і все прости!

В цьому «бо серце день від серця чуло», а особливо в єдиному маленькому рядку, в чотирьох словах — «любимі і все прости!» — висловлена вся мудрість, уся філософія життя поета, що впливає як бальзам, на роздурту душу сучасної людини. Філософія поета — це філософія добра, любови і світла, де прощається зло і навіть віддається вдячність за радість від заподіяних страждань.

Природа займає особливе місце в творчості Барки, і проминути мовчанкою її аж ніяк не можна. Вже в минулому критики пробували розв'язати проблему природи в поезії Барки і часто кидали слова: «пантеїзм», «християнський пантеїзм», «пантеїзм Сковороди» і т. п. Ніякого пантеїзму нема. На всякий випадок нема його в збірці «Троянський роман». Природа (в інтерпретації поета) — це великий храм, це «церква сонця в хорах тополіних», де «берез олтарна білість» і вечір, «мов крилас», де «ворон сонця дзвонить на деревах», «де музики галузка голубина гуде до Божої долоні». Іншими словами, природа — це велична святиня єдиного Творця.

★

На закінчення хочемо ствердити, що «Троянський роман» є доброю появою. Доброю з багатьох причин: в першу чергу це мистецтво слова, і воно виповнює пустку, яку ми мали в еміграційній літературі в останніх роках; крім того, в дуже майстерних перекладах на німецьку мову збірка буде знайомити Європу з нашою поетичною культурою. І тут пані Котмасер належить справді щире спасибі.

Якщо б ми мали свої власні, суб'єктивні зауваги до поета, то це (найголовніше) були б дуже ощадливі вживання здібних слів, та, якщо можливо, зробити синтезу орієнтальних і окцидентальних мистецьких елементів, що було б неабияким досягненням для поета й для поезії взагалі.

Б. Б.

Леонид БАЧИНСЬКИЙ

УКРАЇНЬКА ПРЕСА В КЛІВЛЕНДІ

Завдання кожного музею полягає не лише в збиранні поточних друків, які надсилають різні українські часописи, журнали та видавництва і не лише старатися дістати всяке друковане слово, яке вийшло на терені музею.

На підставі тих придбаних друків треба конче опрацювати матеріали, які дають змогу зорієнтуватися, з яких околиць походять наші імігранти, яку виявляли вони діяльність в різних ділянках життя, які культурні надбання вони полишили по собі т. д.

Музей в Клівленді^{*)} взяв на себе завдання записатися з друкованим словом, яке появлялося в цьому місті від початку приїзду перших українських імігрантів.

Перші поселенці в Клівленді прибули в 80-их роках минулого століття. Вигнали їх з рідного краю важкі економічні умови, зокрема аграрне переорієнтування, а також відомі політичні відносини.

Першими поселенцями були переважно селяни з Закарпаття, далі з Лемківщини, дещо пізніше з Східної Галичини.

Всі ці територіальні групи сразу стали жити своїм окремим життям, по-своєму окреслювали свою національну приналежність, називаючи себе угорцями, руснаками, русинами, руськими або рускими, лемками, рутенцями, галичанами, австрійцями або греко-католиками чи православними. Щойно пізніше поволі більшість стала називати себе українцями.

Кожна група творила свої культурно-громадські установи та окремо будувала церкви. Цей поділ існує ще й тепер у Клівленді. Заходами The Cleveland Press and The Folk Arts Association вийшла книжка: Theodore Andrica's. "All Nationalities Directory". Cleveland, 1955.

Автор зібрав матеріали від 46 національностей, які мають у Клівленді 2000 організацій. У цій книзі є окремі розділи про українців, русинів і лемків. У розділі «Лемки» додано: «Це народ, що живе по обох боках Карпатських гір, частина в Польщі, а частина в Словаччині й Карпатській Росії». Русини ходять до 4 католицьких церков, а українці до 8, з них 3 католицькі, 4 православні, 1 євангеліська і 1 баптистська.

Всі тужили за батьківщиною, утримували з нею зв'язок, одержували часописи, а потім стали видавати власну пресу на терені США.

Вони здебільшого переймали правопис і політичні напрями за взірцями рідного краю та під впливом своїх провідників.

У музеї маємо кілька журналів з характеристичними окресленнями нашої народності: журнал «Недѣля», який виходив від 1896 року в Будапешті для угро-руського народу; «Село» — духовна й поучительна газета для угро-руських селян, як додаток до «Науки» (1897-1914), що виходила в Унгар (Ужгород) за редакцією о. А. Волощина. В Америці від 1910 року виходила газета «Русин» для греко-католицьких русинів, в Нью-Йорку в 1909 році газета «Австрія», редагована фонетичним правописом, зверталася до нас як до «родимців австрійців». Нарешті в Галичині від 1911 року виходив в Новому Санчі тижневик «Лемко» для «хлопов на лемковском говорѣ». Не краще було на Закарпатті й у Словаччині. Годі з перспективи часу й умов тодішнього державно-політичного життя ставити високі вимоги до національної свідомості карпатців, лемків та інших наших земляків.

Зокрема вони були під впливом москвофілів, яких підтримували обидва уряди, а особливо Росія.

У своїй масі вони затримали велику любов і прив'язаність до своєї батьківщини, мови й традицій.

З погляду організованості закарпатці й лемки краще організовані, ніж інші вітки українського народу.

Не забуваймо й того, що хоч фонетичний правопис уведений у школах Галичини від 1893 року і більшість преси виходила фонетичним правописом, назва «руський» — «русин» затрималася аж до кінця 90-их років минулого століття. Поруч терміну «український»

довго вживали «руський», бо ця остання назва була споконвіку у нас вживана.

Так проф. Грушевський, видаючи свою «Історію», подав обидві назви: Україна-Русь. А товариство «Просвіта» у Львові ще в 1912 році видавало твори Шевченка під назвою «Руська письменність».

Музею з великим трудом удалося знайти газети й журнали, які виходили в Клівленді. На підставі того матеріалу подаємо короткі загальні інформації про пресу. Докладніший змістовий опис всього, що вийшло в Клівленді, залишаємо на пізніше.

Ми вважаємо, що кожний музей повинен зайнятися збиранням друків, що появилися в давніші роки на терені його діяльності, опублікувати їх зміст, а потім зайнятися улагодженням і виданням бібліографічного показника.

До прибуття нової імміграції у Клівленді вийшло 13 різних газет і журналів та дві публікації релігійного змісту газетного формату. Після 1950 року появилось дальших 11 газет і журналів (розділ I), про які тут дуже коротко згадуємо, та дві публікації релігійного змісту в газетному форматі (розділ II). Від 1955 стали появлятися нові газети й журнали (розділ III). Більшість з них далі виходять, а ті, що перестали виходити, легко знайти й з ними ознайомитися. Позиції розташовуємо за роками виходу.

Розділ перший

«РОБІТНИК» — „ROBITNYK“ (THE WORKER)
«ПРОЛЕТАР».

«Тижнева Українська Робітнича Часопись Присвячена інтересам працюючої класи. Орган Укр. Фед. Соц. Пар. в Америці». Клівленд, 2335 W., 11 Str.

«Робітник» була першою газетою в Клівленді. Гасла цієї газети: «Освободжене робітників має бути ділом самих робітників!» і «Робітники всіх країв єднайтеся!» Видавала її робітнича соціалістична організація. Такі робітничі організації поставали під впливом політичної імміграції для оборони своїх інтересів. Були вони в кожному більшому промисловому місті. Кожне місто вважало себе компетентним бути провідником всієї робітничої федерації. З цих причин було багато непорозумінь, які відбувалися й на виданні газети.

Між Клівлендом і Детройтом також велася боротьба за впливи та робітничий провід. Обидва міста видавали газети. В Клівленді в 1912 році виходив «Робітник», а в Детройті «Пролетар». Ворожнеча довела до того, що обидві газети перестали виходити 1913 року. Ожили в 1914, але в Клівленді став виходити «Пролетар», а в Детройті «Робітник». Боротьба велася й далі, поки в 1915 році конвенція в Шенандоа об'єднала обидві газети, залишивши назву «Робітник», з осідком у Клівленді.

Знайти цю газету дуже важко. Ім'я редактора не подано, але з інших джерел відомо, що редакторами були: Мирослав Січинський, що вбив графа Потюрка в Львові (1915), М. Цегельський (1917), Е. Крук (1917) і редакційна колегія на чолі з М. Андрійчуком (1918).

Співробітничали в газеті, крім редакторів, Іван Гундяк, С. Е. Пліх, І. Малеев, І. Кулик, Р. Ролінан, В. Володарський, Микола Залізняк, Д. Бориско, М. Шустакевич та інші. Перші числа «Робітника» були редаговані як національно-громадсько-професійний орган робітництва. Чим далі «Робітник» ухилився ліворуч, і від 16 квітня 1918 газету остаточно опанували комуністи. Вони вивезли власну друкарню «Робітника» та все майно до Нью-Йорку, і там 12 грудня 1918 року вийшло перше число «Робітника» (тижневик). Від 1 січня 1919 газета «Робітник» змінила назву на «Українські Щоденні Вісті», які виходять і тепер.

У Клівленді вийшло 151 число (початку тижневик, а від 12 липня 1917 — щоденник). Кінцевий період «Робітника» в Клівленді був пов'язаний з арештами, обшуками й перервами у виданні газети з наказу американської влади.

„NARODNA OBORONA“ „National Defence“, Organ of National Defence and A. R. N. Bratswa.

В музеї є лише одне число цієї газети. Правдоподібно більше не вийшло. Назва пов'язана з подібними назвами, які виходили від 1917 в Пітсбургу («Народна оборона») і в Гомстед («Народна оборона»), обидві в штаті Пенсільванія. Видавала її як орган «Народної Оборони і Американсько-Русского Народного Братства» „American Russian Printing Publishing Co.“, 2077 E. 36 Str., Cleveland. Мав бути півмісячним.

Управа «Народної Оборони» складалася з таких осіб: Андрій Лос, президент з Пассейку; отець Йосиф Антонов, віцепрезидент з Клівленду, який правдоподібно був і редактором, бо його адреса тогочасна з адресою редакції. Інші члени управи: Михайло Секерак і Михайло Лучак з Клівленду та Петро Ратица з Монессену.

Газета призначалася для закарпатців, і всі чотири сторінки невеликого формату написані незвичайно гостро проти всього українського. В передовій написано: «Наші найбільші вороги лізуть під нашу шкіру і затроюють нашу руську кров отрутою українізму і русинства» (підкреслення в оригіналі). В іншому дописі «Русинський люд» теж усе протиукраїнське. Автор допису виступає також проти назви русин і відстоює назву нашої народності — «руський».

«ЗОРЯ» і «НАРОДНЕ СЛОВО»

Четвертою газетою була «Зоря». Появилася вона в 1918 році. Тижневик. Видавцем і редактором був Іван Клим. Вийшло кільканадцять чисел.

У 1920 році заходами того ж Івана Кліма появилася п'ята газета «Народне Слово», теж тижневик, що виходив шість місяців, потім завмер, відновився 1921 знову на півроку і потім закрився зовсім. Причина припинення була пов'язана з матеріальними труднощами. Докладніших інформацій про ці дві газети нам не вдалося зібрати від самого видавця, який, на жаль, не зберіг жодного примірника і не міг дати докладніших інформацій.

«РОДИНА». Rodina. FAMILY. Urjadnyj Organ Amerikanskoho Russkoho Narodnoho Bratstva.

Мале гасло: За „Rodinu“, „Bratstvo“.

Ця газета почала виходити 1920 року. Всі річники друковані латинкою. Обслуговувала переважно виходців з Карпатської України. Виразно підтримувала чехо-словацький уряд, гостро висту-

Вол. ДОРОШЕНКО

АКАДЕМІК МИХАЙЛО ВОЗНЯК

(Закінчення)

Мабуть, амбіцією була викликана й відмова покійного віднагороди в 5 000 карбованців, що нею 1 січня 1941 року уряд УРСР наділив визначніших науковців з нагоди нового року. Одержали її передусім академіки Ф. Колесса, К. Студинський і В. Щурат та професори університету Ів. Крип'якевич, М. Панчишин, Іл. Свенціцький, В. Сімович. Возняк від своєї нагороди відмовився, закриваючися якоюсь марною причиною, либонь, що він не варт її, але в дійсності через те, що нагорода була однакою для всіх, а він уважав для себе неможливим стояти поруч Студинського та Щурата.

Його амбіція була така велика, що він наважився наразитися на дуже погані наслідки своєї відмови, яку «уряд і партія» могли взяти собі за образу з його боку.

Ці два останні факти показують, як непомірно зросла Вознякова амбітність. Цей зріст її я пояснюю тим вивисненням його особи, якого зазнав покійний за радянської влади. З її приходом він став дуже ціною партією й урядом людиною. Він одержав високі становища академіка, професора університету, редактора творів Івана Франка й депутата Верховної ради республіки. Керівні кола все висували його на чолі президії різних наукових чи зв'язаних із наукою зборів і засідань, які він мусів відкривати чолобитними промовами й закінчувати пропозиціями вислати привітальні телеграми тов. Сталіну й політбюро партії. Розуміється, він мусів вносити й відповідні резолюції. А що покійний ніколи в житті не виступав з промовами на прилюдних зборах, ці його виступи були досить коштуваті, але щирі.

Компліменти його на адресу влади їмущих не були роблені, і він висловлював їх, сказавши по-галицьки, «з намащенням».

Мені смішно стає, коли згадаю, як пишався покійний своїм правом депутата користуватися безкоштовно всіма родами комунікації, включно до літаків, з яким гордим виглядом переважаючи влізав він на першу платформу трамваю, що звичайним людям не дозволялося. Але з автом трапилася йому раз прикра невдача: шофер, не вважаючи на його депутатський значок, не взяв його й помчав далі. Відтоді депутат більше вже не наважувався спиняти авта. Літаком Возняк не літав, а до Києва на конференції

пала проти угорців, мала москвофільський напрям того Фенчика в Ужгороді, що мав допомогу угорського уряду й зовсім лвно став по стороні Угорщини в добу творення самостійної Карпатської України. Газета була прихильна до ворогів українського народного руху, як архидиякон Євменій Сабов, що видавав літературний журнал «Карпатський Світ», посол Куртяк, пп. Бродій і Демко, що редагували «Русский Вѣстник» в Ужгороді. Газета нападла на «Просвіту», Пласт, українських діячів та вчителів. А. Волощина, пізніше президента Карпатської України, називала «ізмненником» за те, що став не «руським», а українцем.

Цінна газета тим, що подавала багато інформаційного матеріалу про життя в Клівленді й стало вела рубрику «З рідних земель». Серед дописувачів чимало поважних авторів. Д-р М. Бескид опублікував цінні матеріали з історії Закарпаття, про Духновича з нагоди 120-ліття його народження, про Юлія Ставровського-Попрадова й інших. Друкувалася повість Юрія Верховинського: «Юрко Русин і його внучка», що дістала першу нагороду Общества Духновича в Ужгороді.

З політичних статей варто згадати «Боротьбу рідної землі за свою руськість», «Ультиматум Американських Русинів Чехословації» — редактора М. Ганчака про недодержання визнаної автономії Закарпаття, «Россія й Україна», де описувалася зустріч «царя» Кирила з гетьманом Скоропадським, «Меньшенства в Мадярії» — К. Горальчука, де критиковано політику уряду стосовно слов'янських меншин з нагоди побиття заступника президента міністрів Ваша нотарем Ернестом Шереді; «Що дають нам мадяри», стаття проти мадяризації церкви єп. Паптом в Ужгороді та ін.

Газета виходила як тижневик на 4 сторінках (іноді на 6) з додатком для молоді та з різними ілюстраціями. Редактор М. У. Нанчин (Ганчин).

(Закінчення в наст. числі)

Академії наук їздив звичайним поїздом.

Згадані вище почесні закрутили голову бідолашному аскетові, що досі жив у поневір'янні, не мавши ні високого становища в громадянстві, ні матеріальної забезпеченості, і він втратив почуття міри. Давніше покійний старанно приховував свою амбіцію, применшував у розмовах свої заслуги й вартість своїх праць, зокрема тієї, що була предметом розмови.

Проте був дуже вразливий на чужу думку про свої писання і не любив тих, що їх критиковали, не погоджуючися з поданими в них інформаціями або висловлюваними в них поглядами.

Я вже згадував, як він ставився до В. Щурата. Можу ще подати приклад з останніх років його життя — вже за нимців. Він страшенно обурювався на проф. Оглобллина, що той опорує його думку, що автором «Історії Русів» був Ол. Безбородько, а обстоює авторство Лобисевича. А коли проф. Оглоблін у відповідь на його статтю в січневому числі львівського журналу «Наші дні» 1944 року «І хто ж автор Історії Русів», в якій Возняк виступав проти приписування авторства Лобисевичу, в лютовому числі цього журналу відповів статтею «Псевдо-Безбородько проти Лобисевича», то покійний був так вражений цією відповіддю, що нахвалився «побити» Оглобллина.

На цьому місці я мушу спростувати свої слова в одному з попередніх своїх фейлетонів про життя й діяльність М. Возняка у ч. 29 «Свободи» 1956 р., що нібито проти його думки, що автором «Історії Русів» був Безбородько, виступали проф. Ол. Оглоблін і проф. А. Яковлів. В дійсності виступав тільки Оглоблін, а Яковлів, навпаки, був тієї ж самої думки, що й Возняк. Він висловив її в розвідці «До питання про автора Історії Русів», написаний у 1933 році, а опублікований у 1937 році в 154 томі «Записок» НТШ.

Тепер уже й проф. Оглоблін відмовився від своєї гіпотези щодо авторства Лобисевича під час обговорення на одному з засідань УВАН нової праці проф. А. Яковлева, в якій той звів до купи свої попередні й Вознякові аргументи щодо авторства Ол. Безбородька, додавши багато нових. Ця праця проф. Яковлева опублікована по-англійськи в «Annals» УВАН, т. III, ч. 2 (8).

Але вертаймося до М. Возняка. Покійний іноді аж задалеко посувався в своїй скромності, яка була либонь тільки своє-

(Далі на 10 стор.)

*) Клівленд сьоме в США місто по кількості населення, розташоване на півночі країни, над озером Еріо. Українців у ньому коло 30 000, але не всі активні і вважають себе українцями. Місто відоме тим, що в ньому є український парк з пам'ятниками Шевченка, Франка, Володимира Великого, Богдана Хмельницького і Мих. Грушевського. Всі вони виконані Олександром Архипенком.

Ділан ТОМАС

ВОРОГИ

Над зеленими просторами Джерв'їської долини був ранок, і чоловік виривав бадилля обабіч борозни городу. Лихий вітер смикав його за бороду, рослинний світ голосив під його п'ятою. Гайворон заблудився в небі і кликав свого побратима; побратим не з'явився, і гайворон полетів на захід із скорботою в дзьобі. Чоловік, що саме випростався розправити плечі, глянув на небо і помітив, як чорні крила били об червоне сонце. У спраглий кухні жінка горювала над юшкою. Колись, у минулі дні, долина давала притулок тільки худобі. Хлопчакі сходили з гір, погейкували та заганяли череду доїти, але нога чужинця не ступала в долині. Бродячи самотою узгір'ями, чоловік натрапив на долину літнього присмерку, коли худоба вже спокійно лежала, а потічок гомонів з річки. Отут, подумав чоловік, посеред долини, я збудую невеликий одноповерховий будинок і насаджую город. Уважно примічаючи серед горбів звивисту стежку, він повернувся до свого села і до жіничиних розпитів. Так і дійшло до того, що серед зелених луків виріс одноповерховий будинок. Грядки були скопані і доглянені, а низенький тин підвісив навколо, щоб тримати худобу геть від городини. Це відбувалося на провесні. Зараз і літо і осінь уже минули. Город одцвів і омертвів. На бадиллі біліла паморозь. Чоловік знову нагнувся і прочищав борозну, а вітер тим часом закидав назад голови травам і обертав кожний зелений рот у віщуна. Господар терпляче дивився рослини. Коріння виверталося на поверхню після боротьби з навколишнім ґрунтом; комахина метушилася в лунках, залишених стеблами, і гинула між його пальцями, не лишаючи сліду. Чоловіка втомлювала ця смерть, а ще більше втомлювало падіння бур'яну. Піднімалося коріння, опускалися дурні зелені голови.

Жінка залишила юшку булькотіти скільки хоче, а сама пильно вдивлялася в глибину кришталю. Куля спочатку потемніла, а потім посвітлішала: кризь неї промайнула веселка. То гаряча, мов сонце, то холодна, наче північна зоря, вона сяяла поміж згорток одяжі, підтримувана люблячою рукою. За сніданком чайники у склянці говорили про темного незнайомця. Що покаже кришталі? Жінку розбирала цікавість.

З'явилася коріння і скарлючений черв'як, потурбований робучими пальцями і сліпий на сонці. Зненацька всі площини кришталю заповнили вітром, стогоном коріння, подихом зловісного неба. Не лише мандрагора квітить. Порване коріння мас свій крик. Кожна стеблина, що її чоловік витягав із землі, заходила плачем, як немовля. А над селом за горою вітер лютував. Розвішана надворі білізна виконувала чудернацький танок. Жінки із зерниною в лоні відчували порухи нового, схилившись над гарячими ночвами. Життя пульсувало у жилах, у кістках, у зігнутому тілі, що так само мас пори року і погоду, як і долина, що огортає будинок тілом зеленої трави.

Куля, мов розрита могила, показувала жінці своїх мерців. Та вдивлялася в жіночі уста і чоловіче волосся, сплетені примхливим візерунком на дзеркалі кришталю. Раптом візерунок змело геть, і вона не бачила нічого, лише Джерв'їські горби. Постать у чорному капелюсі спускалася стежкою у невидиму долину. Якщо він зробить ще кілька кроків, то неодмінно впаде їй у пелену. Вона гукнула з вікна: хтось у чорному капелюсі блукає горбами! Чоловік усміхнувся і продовжував полоти.

Саме в ту хвилину преподобний отець Девіс загубив дорогу. Він губив її цілий ранок, але цього разу заблудився остаточно і збентежений зупинився під деревом на пагорку. Дужий вітер пронизував гілля, а велика сірозелена земля коливалася під ногами. Куди б він не глянув — скелі сторч піднімалися в небо, де б він не шукав захисту від вітру — темрява лякала його. Чим далі він ішов, тим дивнішою ставала околиця. Схили піднімалися невидимо високо, щоб потім стрімголов спуститися у долину завбільшки в долоню. А дерева рухалися по-людському. Приречений збіг обставин привів його на ребро горба саме у ту хвилину, коли сонце досягло вершини неба. Широкий світ гойдався від обрію до обрію, а він стояв під деревом і дивився в долину. Посеред луків виднівся невеликий будинок і город. Навкрути бушувала зелена парость, і вітер лсом насакував на неї, але будинок стояв нерухомо. Містеру Девісу здавалося, що велетенська птиця принесла будинок із села і поставила у самому центрі розширеного всесвіту.

Коли він дряпався стрімким скелястим узбіччям вниз, жінка загубила його в кришталі. Чорний капелюх заступила хмара, а під хмарою зашкитилгала старезна примара нечітких обрисів, з бородою, до якої попримерзали зорі, та з півмісяцем, замість посмішки. Містер Девіс не знав про це нічого, коли каміння ранило йому руки. Він був старий, він був п'яний від міцного напою ранку, але те, що сочилася з його ран, було людською кров'ю.

Так само і чоловік з обличчям, зверненим до землі, і руками на в'язах заплаканого бур'яну не знав нічого про зміни в кришталі. Він чув, як жінка пророкувала прихід чорного капелюха, і посміхнувся, бо він завжди посміхався з її віри у сили темряви. Коли вона гукнула, він на хвилину підвів голову, проте відразу ж нахилив її знову, повертаючись до зрозумілого закликів землі. Розмножуйтеся, розмножуйтеся, приговорював він до червей, що попадалися в землі, і перерубував їх пополам, щоб кожна з половинок окремо розвивалася і заселяла город і щоб зараза швидче розходила геть на луки і попадала в черев'я худоби.

Про це містер Девіс не знав нічого. Він лише бачив молодого чоловіка з бородою, працьовито зігнутого над землею, бачив затишний будинок і бліде обличчя молодого жінки у вікні. Піднявши чорний капелюх, він назвав себе парохом села за добрих десять миль звідси.

— Ви закривавлені, — сказав чоловік. З рук містера Девіса дійсно сочилася кров.

Перев'язавши рани, жінка посадила його в крісло біля вікна і принесла чашку міцного чаю.

— Я бачила вас на пагорбі, — сказала вона. А він запитав, як вона могла бачити, бож пагорби ті високі і ген далеко.

Виставка Л. Гуцалюка в Парижі

Виставка відбулася 11-24 грудня в галерії Рор Вольмар. А нижче відгуки паризької преси, з яких хай сам читач робить висновки про успіх виставки.

Тижневик ARTS-SPECTACLES:
Галерія Рор Вольмар виставляє картини Гуцалюка: брак прецизії в розшуках і хаос засобів, надмір пастозності, до чого додається графічний розшук, дуже вільний, як і вибір теми. Ці самі прикмети в кольорі, який часто монотонний. Одна-

Л. Гуцалюк: Мотив з Венеції (олія, 1956)

це є одна картина більше впорядкована з дуже гарною гармонією фарб: «Ноктюрн».

R. B.

JOURNAL DE L'AMATEUR D'ART (місячник):

Українець з народження, американський громадянин, Гуцалюк може звати себе сьогодні членом école de Paris. Його мистецтво, на перший погляд досить ускладнене, має спеціальний чар, спричинений, без сумніву, великою чистістю й молодечим розмахом, який так ціниться в мистецтві.

P. I.

Місячник LE PEINTRE:

Відваги ще не досить, тут масмо докази. Автор гонить по пастозних площах, вдаючись графізмом, що є більш блискучий, ніж продуманий. Рисунок вібрує в

— У мене добрі очі, — відповіла вона. В цьому не було сумніву. Вона мала найдивніші очі, які він будь-коли бачив.

— Як тут тихо, — зауважив містер Девіс.

— Ми не масмо годинника, — пояснила жінка і приготувала стіл для трьох.

— Ви такі добрі.

— Ми завжди добрі до тих, хто приходить до нас.

Він подумав: скільки ж їх приходить до самотньої оселі серед долини, але нічого не запитав, боячись почути відповідь. Він догадався, що вона належала до числа дивних, які люблять темряву, бо вона темна. Він і так був занадто старий, щоб розпитувати про тасмніці морю, а зараз у подраний і вогкий одяжі, з слабими руками, перев'язаними дивною жінкою, почував себе ще старішим. Ранішній вітер міг би звалити його з ніг, раптова темін засліпила б йому очі. Доц міг би пронизати його наскрізь, мов безтілесного привида. Стомлений сивооголовий старець, він сидів край вікна, майже невидимий на фоні білого оббиття крісла.

Незабаром страва була готова, і чоловік увійшов знадвору, не обмивши рук.

— Чи проказати молитву? — запитав містер Девіс, коли всі троє сіли навколо столу.

Жінка притакнула.

«Очі всіх до Тебе, Господи, звертаються з надією...» Підвівши голову і продержуючи молитви, він помітив, що жінка і чоловік заплющилися. «Ти даєш їм поживу своєчасно, відкриваєш щедрі руки свою...» Він бачив, що їхні губи м'яко ворухнулися. Він не чув, що вони шепотіли, але знав — їхня молитва не була його молитвою.

— «Амінь», — проказали всі троє разом.

Чоловік, гордий добротою, нахилився над мискою з тим самим виразом, з яким вислухував квиління бур'яну. За вікном простяглося брунатне тіло землі,

протилежності до площ, які самі собою спокійні. Це дуже вигідний засіб і дуже ефектний, але можна вимагати від цього мистця більше, бо його талант певний.

Jean Chabanon

LA QUOTIDIENNE:

Л. Гуцалюк виставляє в Парижі перший раз. Його композиції, що прямують до абстракції, подивудливі конструкції, добре впорядковані, з дуже сильним знанням кольору. Його «Видна Неаполь» з гарячим сонцем, «Нутро церкви» з містичним настроєм, «Міст на Темзі» з сплетами ліній, що нагадують Карзу, його «Мертва природа», де він надзвичайно цікаво грає прозорістю скляних предметів, мають дуже особисту фактуру; цей молодий українець, натуралізований американець, має велике відчуття декоративності і могутнього ритму, це, на мою думку, майя з майбутнім.

May Tamisa

Місячник MASQUES ET VISAGES:

Більшість картин Л. Гуцалюка, що виставляє в галерії Рор Вольмар (посидання абстрактного й фігуративного малярства), дуже вдалі.

Irenée Mauguet

Тижневик CARREFOUR:

Ця перша в Парижі виставка Л. Гуцалюка показує нам конструктора. Мистець упорядковує свої півфігуративні, півабстрактні композиції з наявним відчуттям ритму. Колір грає щасливо в сплеті ліній, конструкціях, уявних катедралах. Вітаємо Любослава Гуцалюка, українця, натуралізованого американця, мистця з великим почуттям декоративності, який, може, сам себе не знає.

G. T. Gros

L' INFORMATION (щоденник):

Гуцалюк, зовсім молодий маляр, просте шляхом вільної інтерпретації реального світу. Він талановитий. Нам подобаються деякі картини, добре сконструйовані, в спокійних тонах. Іншим бракує єдності, але всі виявляють радість творення. Цілість дуже приємна й цікава.

René Domergue

LA SEMAINE DE PARIS:

Гуцалюк — молодий американський маляр, більше сугерує, ніж уточнює, впечатления. Його кольори дуже пастозні, не лишають багато місця для рисунку і творять дуже гармонійну цілість. Без сумніву це маляр, який піде далі.

AIR DE PARIS (тижневик):

Гуцалюк — це молодий маляр, без сумніву з доброю волею і на добрій дорозі, який однаке, попри наявні прикмети, ще шукає своєї дороги.

зелена шкіра трави і груди Джерв'їських горбів. Там вітер остиджував живую землю, і сонце спинало росу з полів. Там нове буття краплинами поту витискалося з пор дерев, а кількість піщаних на далекому березі невинно зростає після кожного морського припливу. Він відчував на язиці шорстку їжу; була значущість у шматку м'яса і прихований зміст у споживанні. З раптовим задоволенням він помітив, що жінка не їла.

Вона, як і всі, нахилилася над мискою, але її виделка не рухалася. Вона не їла, бо давні сили знов оволоділи нею, і вона не наслідувалася підвести голову, щоб не зрадити зелені своїх очей. Однаково, вона знала по звуку, звідки дме вітер у долині, а по обрисах тіні на столі, як високо сонце. Ах, якби вона могла взяти кришталі і спостерігати у ньому темні пасма, що поборюють зимове світло! Та замість того темрява клубочилася у її мозку і поглинала навколишнє світло. Ліворуч від неї сидів привид. Напружуючи всю силу, вона збирала в себе невидиме світло, що мерехтіло навколо нього, і вимішувала його із своєю чорною свідомістю.

Містер Девіс, мов людина, висмоктана птицею, відчував спустошення в жилах і в солодкому маренні розповідав про свої пригоди в горах: як там було холодно й вітряно, як піднімалися й опускалися скелі. Як він заблудився і знайшов був схованку від придирок вітру, але злякався темряви і знову вийшов на світло, а тут ранок заходився шпурляти ним, мов кораблем у морі. Люблячи свою парадію, він любив і навколишні землі, але тепер ґрунт зникав з-під його ніг, а стрімчаки підкидали його геть у повітря. Люблячи свого Бога, він любив і сутінки, під покровом яких люди старовини молилися незбагненному невидимому. Але тепер гірські печери заповнювали тіні й голоси, що насміхалися над його старістю.

Він боїться темряви, думала жінка, прекрасної темряви.

Він боїться червей у землі, думав усміхнений чоловік, боїться парування на деревах, боїться життєдайного лою в ґрунті.

Вони глянули на старого і помітили, що він більше, ніж будь-коли, скидався на привид. З вікна позад нього виривався промінь і творив корону над його головою.

Несподівано містер Девіс опустився на коліна і почав молитися. Він не розумів, чому холод стискає йому серце, не розумів, чому жах огортає душу, але, проказуючи молитву за спасіння, він пильно вдивлявся у затінені очі жінки і усміхнені очі чоловіка.

Стоячи навколійки на килимі біля чільного місця столу, він збентежено стежив за тасмним розумом і великим незрозумілим тілом. Він не спускав з них погляду, він молився, наче древній бог, оточений ворогами.

Переклад Ольги С.

Англійський поет Ділан Томас — Dylan Thomas (1914-1953) видав свою першу збірку 1934 і зразу ж привернув до себе увагу і критиків і читачів. Його поезія відзначалася цілковитою відсутністю модних у той час соціальних і політичних мотивів, досить великою туманністю вислову, незаперечним впливом Біблії та Фройда, символізмом і, саме головне, надзвичайною мовою. Літературний доробок Томаса не дуже великий, але його місце в англійській поезії ХХ ст. одне з найчільніших. Філіп Тойнбі вважає його найбільшим поетом сучасного англомовного світу.

УВАГА!

Нова книжка
у В-ві «ДНІПРОВА ХВИЛЯ»

Борис Крупницький
Гетьман Пилип Орлик
(1672—1742)

В цьому творі описане життя, політична діяльність і доля великого українського самостійника — державника першої української політичної, мазепинської еміграції.

Вступну статтю до цього твору написав проф. Олександр Оглобин. Продажна ціна книжки: 0,80 дол., 5 анг. шил., 6 австрал. шил., 30 б. фр., 250 ф. фр., 40 круз., 2 нм. Замовлення слати на адресу:

Verlag DNIPROWA CHWYLA, München 37 — Postfach 35, Deutschland — Germany

АКАДЕМІК МИХАЙЛО ВОЗНЯК

(Продовження з 8 стор.)

рідним виявом його амбітності.

Так, коли я звернувся був до нього за датами його життя (народження тощо) для «Української загальної енциклопедії», він рішуче відмовився подати які-будь інформації. Довелося звернутися до дирекції Академічної гімназії, де він учився, а опісля і вчив, щоб добути дату його народження та інші. Не хотів Возняк дати й своєї фотографії і взагалі ніколи не фотографувався. Тільки раз згодився позувати, коли — ще за Польщі десь у 30-их роках — до Львова приїхали з Канади панство Стецишини. Тоді п. Стецишин зробив на вул. Чарнецького коло будинку бібліотеки НТШ дві знятки з групи, де була його дружина, М. Возняк і я.

Я страшенно здивувався був, що Возняк дав Стецишину себе зфотографувати, бо перед цим та й потім він від усяких зняток ухилявся. Гадаю, що причиною, чому він згодився, була гарненька пані Стецишина, яка йому припала до вподоби. Ці знятки Стецишини певне мають. Добре зробили б, якби перефотографували звідти портрет покійного для Енциклопедії Українознавства.

*

Я згадував вище, що М. Возняк був дуже вразливий і образливий. Цю рису його вдачі побільшувала його нервовість, викликана непригожими обставинами життя і переpracьованістю. Він ніколи не відпочивав, навіть у свята, а від часу, як я оженився, здається, й на проходи не ходив, поминувши любовні походи. Ніколи не виїздив зі Львова на літні відпочинки, не переставав працювати й під час ферій. Раз тільки перед першою світовою війною був виїхав і відтоді вже Львова не покидав.

М. Возняк у своїй нервовій вразливості був непогамований. Він не міг стриматися ні на вулиці, ні навіть при праці в бібліотеці від різних викриків чи то на адресу польської, чи то опісля німецької влади або на адресу немилых йому в даний момент осіб. Я мав багато мороки з ним, коли він, прийшовши до моєї канцелярії, що сусідувала з читальнею, де він працював, голосно критикував або ляяв поляків, німців або своїх «ворогів» на полі науки чи кохання. Я зацілював його, як міг, вяснюючи, яку халепу можуть запанувати на нього й на управу бібліотеки його лайливі вигукі. Адаже у читальні можуть сидіти поліційні агенти окупаційної влади, які готові зробити вжиток із його інвектив. Але Возняк не вгамовувався. Він не стримувався навіть у присутності в канцелярії сторонніх осіб, не тільки відвідувачів, але й читачів, для яких не стало місця в невеликій читальній кімнаті, і я мусів притулити їх у канцелярії. Правда, були це здебільшого наші добрі знайомі, але траплялися й люди чужі, надто за більшовицької окупації, коли рух у читальні був особливо великий. За німецької окупації на працю до бібліотеки був придільний проф. Ян Янів (Янув), відомий у Львові польський учений мовознавець, професор львівського університету, який у своїх працях доводив польськість бойків, гуцулів і лемків. З уваги на те, що Янув чи пак Янів, бо був він як не цілком, то наполовину українського роду, займався студіями української мови, німецький шеф Львівської державної бібліотеки примістив його в бібліотеці НТШ, яка стала тоді українським відділом згаданої німецької державної книгозбірні. Тут Янів описував старі кириличні рукописи й друки. В першу чергу почав він описувати стародруки й рукописи Франкового архіву, а що в бібліотеці іншого місця для його праці не було, то Янів сидів у моєї канцелярії. І от Возняк, увійшовши до мене, голосно проклинав нацистів не в'яжучися присутністю Янова. Однак Янів не опоганив себе доносом. Треба сказати, що був він особито дуже чемний чоловік, говорив у нашій бібліотеці виключно по-українськи, а робітник був із нього першорядний. Ставився Янів до нас, а особливо до М. Возняка дуже приязно.

Не гамувався Возняк і на вулиці, голосно викрикуючи проти польських чи нацистських злочинців, не турбуючися близькістю до бібліотеки НТШ колишнього австрійського намісництва, яке окупанти зробили осідком і своєї влади. А при кінці більшовицького панування дозволив собі й на вулиці вигукувати проти їхньої русифікаційної політики в Галичині, хоч і був патентованим радянським філолом.

Розуміється, сказати свою думку про цю політику представникам уряду чи партії він не відважувався. Навпаки, на-

магався за всяку ціну бути льояльним до влади, яка його вивищувала понад інших. Тоді тільки же проф. К. Студинський був у більшовиків у таких ласках, як М. Возняк.

Покійний оминав усього, що могло б кинути на нього тінь в очах радянської влади. Тому в протилежність до Студинського, який нікому не відмовляв інтервеніювати перед владою, Возняк ухилявся від якихбудь клопотань перед НКВД в обороні арештованих. Тільки раз зібрався на відвагу, коли треба було рятувати панну В.

*

З природи був покійний людиною доброю і ніколи не відмовлявся допомогти іншому чи своїми відомостями, чи й матеріально, позичкою, скільки це було можливе в його обставинах, отож уникаючи стати на захист ув'язненого перед більшовицькою владою треба пояснити цілком зрозумілим в тих обставинах страхом попасти в неласку і втратити змогу працювати. А так був він дуже доброю людиною.

Так, виключною заслугою Возняка було, що молодий і здібний Степан Шах, недавній кацапський «юноша», перекинувся на український бік, почав робити кар'єру серед українців. Завдяки покійному, який дуже його протежував, Шах став секретарем «Просвіти», а опісля вже й сам давав собі раду чи то з польською, чи німецькою владою, як директор української гімназії в Перемишлі, а тепер учитель німецької в Ваварії.

Коли мені довелося покидати Львів, Возняк, обіймаючи мене на прощання, мало не з сльозами на очах благав не виїздити, а лишатися. «Даю свою голову, що вам нічого не станеться!» Але наскільки певною могла бути ця його запорука, свідчить пізніша нагірка на нього самого комуністичних писак, які його мало до ворогів народу не зачислили. Та я хоч би й хотів лишатися, то не міг, бо

гестапо наказало вивести всіх керівників установ примусово. Директор львівської державної бібліотеки, прощаючися зі мною, потішав, якщо я опинюся в таборі праці, то, мовляв, українці мене з нього визволять. Та я менше боявся цього табору, як більшовицької тюрми, бо вже енкаведистський слідчий загрожував мені гробом, а колишній мій комуністичний директор тов. Зеленко, втікши 1941 зі Львова до Києва, хвалився там працівникам бібліотеки Академії, що «щастя Дорошенка, що прийшли німці, бо інакше йому досталося б...» Про цю його погрозу я довідався від тих, що її чули, коли вони опинилися по цей бік залізної завіси.

Кінчаючи, мушу сказати, що покійний академік був тільки людиною науки, в першій мірі вченим дослідником, а потім популяризатором і журналістом. В публіцистиці він майже не визначався, бо, як вже згадав, політик із нього був ніякий чи, як висловився д-р Іван Німчук, — «правдива дитина».

Його статті на українські громадські й політичні теми для «Вісника» СВУ доводилося, як я вже давніше писав, основно переробляти. Я пам'ятаю Вознякові розмови на політичні теми й висловлювані ним наївні не раз погляди. Так, наприклад, він зовсім серйозно дивувався, чому Винниченко, Грушевський, Петлюра і Скоропадський не можуть погодитися, а як би то було гарно, коли б вони разом працювали. Возняк ладен був прийняти якийбудь лад на Україні, аби цей лад очолювали українці.

Та поза цією своєю політичною наївністю й особистим дивацтвом, в якому можна було додати не одну з рис описаного В. Петровим-Домонтовичем «доктора Серафікуса», покійний був добрим українцем і доброю людиною. І коли я згадую про його дивацтва, то не на те, щоб його осмішувати, а на те, щоб повніше змалювати його постать із усіх боків. А позитивні сторони його вдачі та його великі заслуги на полі української науки переважають усі його дивацтва.

По сторінках радянської преси

Четверте й п'яте числа «Літературної газети» ц. р. присвячені матеріалам четвертого пленуму Спілки письменників України. В основній доповіді Л. Новиченко між іншим сказав:

«Ми не маємо права також забувати, що історія української літератури є об'єктом зухвалих фальсифікаторських спроб з боку ідеологічних зброєносців американського імперіалізму типу Менінга та його підручників з буржуазно-націоналістичного кода. За долари американських хлібодавців у Нью-Йорку, Вінніпегу, Торонто, Мюнхені й сьогодні виходять брудні книжечки всяких лущиків, чижевських, шевельових (прізвища з малої літери в оригіналі. — Ред.), що набили руку на спотворенні минулого й сучасного української літератури. Наш обов'язок — сміливо викривати брехливі націоналістичні концепції і протиставляти їм свою правдиву, єдино вірну більшовицьку точку зору».

З промови Смолича:

«Багато українців живуть по різних країнах Європи — у Франції, Німеччині, Іспанії, і особливо в Північній та Південній Америці. Там мільйони українців, і ми не маємо права лишати їх під впливом українського націоналізму. Кому, як не нам, радянським письменникам, допомогти прогресивній українській пресі, яка існує там і активно бореться проти українського націоналізму? Ми повинні допомогти їм виступати проти найлютішого ворога нашого народу, бо цього ворога використовує ворог людства — імперіалізм».

«Адже характерно, товариші, що українські націоналісти зараз теж з великою охотою хапаються за гасло „національного комунізму“. Ми — радянські письменники, люди марксистсько-ленінського світогляду, — чудово розуміємо зміст цього облудного гасла „націонал-комунізму“».

З промови Натана Рибак:

«Час упорядкувати наше літературне господарство, час уже покінчити з тим, що в підручниках і дослідженнях історія української радянської літератури висвітлена однобоко, неповно. Достеб сказати, що до останнього часу замовчувалися імена ряду письменників, твори яких відіграли велику роль у розвитку нашої літератури. Це — Микитенко, Куліш, Валеріан Підмогильний, який багато зробив для розширення культурних зв'язків, особливо з французькою літературою. Їх твори треба не тільки видати, а й по-новому оцінити, визначити їх місце в літературному процесі».

«Хочу ще коротко зупинитись на одному з важливіших питань — питанні мови, якому ми останнім часом приділяємо багато уваги. І це цілком природно. Во-

ротба за чистоту мови — важлива справа. Вона багато в чому залежить не тільки від громадської діяльності письменників, а й від їх літературної роботи...»

«Соціалістична література бореться за рівноправність націй, за рівноправність і збагачення мов, якими розмовляють народи нашої країни. Але це ні в якій мірі не дозволяє нам з якимось скептицизмом ставитися до рідної мови, не захищати її чистоти. Адже прекрасна українська мова для кожного з нас є великим джерелом, яке дає надихнення в роботі, силу і змогу розмовляти з мільйонними масами читачів».

*

Перше число журналу «Дніпро» — ювілейне: тридцятиліття від початку появи журналу «Молодняк» (січень 1927), що пізніше перейменований на «Дніпро». Ювілейній даті присвячена невеличка стаття першого редактора «Молодняка» Павла Усенка. Багатьох імен з молодняківських часів Усенко не може згадувати, а деякі згадки своєю удаваною наївністю можуть викликати посмішку, наприклад, про ліквідованих Момота і Коваленка: «На жаль, передчасно пішли від нас талановиті обдаровані критики, такі різні за своїм почерком — Іван Момот та Борис Коваленко».

*

Загальні збори Академії наук УРСР, що закінчилися 25 січня, обрали нові керівні органи. Президентом знову обраний академік О. В. Палладін, віце-президентами — М. П. Семененко і О. Н. Шербань, головним вченим секретарем — І. М. Федорченко.

Дійсними членами АН УРСР по відділу суспільних наук обрано І. К. Білодіда (доктор філологічних наук) і Л. М. Ревуцького (доктор мистецтвознавства). Членами-кореспондентами обрано Є. П. Кирилюка (доктор філологічних наук) і Н. Є. Крутікову (доктор філологічних наук, заступник директора Інституту літератури ім. Шевченка).

УВАГА!

УВАГА!

ВИЙШЛА В СВІТ НОВА КНИГА

Ш. Леконт до Ліль

Поезії

Вибір, переклади і післямова М. Ореста.

Ціна 1 примірника: в Німеччині — 2 м. 50 фф.; у США і в Канаді — 1 дол. 50 ц.; у Франції — 220 фф.

Замовлення і гроші належить надсилати на адресу адміністрації «Української літературної газети».

Вимагайте в книгарнях, замовляйте в видавництвах і в наших представників

ЗБІРНИК

УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЗЕТИ

Книжка розміром на 336 сторінок великого формату. Статті до 100-річчя Івана Франка. Поезія, проза, історичні, історико-літературні, документальні студії, хроніка, бібліографія.

Ціна: в Америці — 2,95 дол., в Німеччині — 12 н.м., в інших країнах — 2,95 дол. в переводі на місцеву валюту.

Замовлення слати на адресу «Української літературної газети», München 2, Karlsplatz 8/III, Deutschland, або до представників нашого видавництва за межами Німеччини.

Адреси наших представників

Австралія:	Fokshan Library & Book Supply 1 Barwon Street Glenroy W. 9, Vic.
Австрія:	Вплати пересилати безпосередньо на адресу в-ва СВ.
Аргентина:	Prof. Bohackyj Jurij c. Soler 5039 Buenos Aires
Бельгія	Post Box 88 Louvain
Велико-британія:	Ing. Jaroslav Hawryllw. 135 Beech Rd. St. Albans, Herts.
Венесуеля:	Mr. A. Dejneka Magallanes-Catia Calle El Lago Nr. 2. Caracas Venezuela
Канада:	O. I. Eliashevsky 118 Medland St. Toronto 9, Ont.
США:	G. Lopatynski 875 West End Ave. Apt. 14b New York 25, N. Y.
Франція і Туніс:	Soroczak Miroslaw Oury-Sud 69 Florange (Moselle)
Швейцарія:	Dr. Roman Prokop Schwarztorstr. 120 Bern
Швеція:	Harbar Kyrylo Box 62 Huddinge

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

на

«УКР. ЛІТЕРАТУРНУ ГАЗЕТУ»

	на півріччя	на рік
Австралія	5,6 шил.	11 шил.
Австрія	8,0 шил.	16 шил.
Аргентина	6 пез.	12 пез.
Бельгія	34 фф.	68 фф.
Бразилія	16 кр.	32 кр.
Велико-британія	5,6 шил.	11 шил.
Венесуеля	2,20 бол.	4,40 бол.
Голландія	3,00 г.	6 гул.
США і Канада	лет. пошт. 1,10 дол. звичайною 0,90 дол.	2,20 дол. 1,80 дол.
Німеччина	3,0 нм.	6 нм.
Франція і Туніс	200 фф.	400 фф.
Швейцарія	3,25 фф.	6,50 фф.
Швеція	5 кор.	10 кор.

УКРАЇНЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА

UKRAINISCHE LITERATUR-ZEITUNG
THE UKRAINIAN LITERARY MAGAZINE
NOUVELLES LITTÉRAIRES UKRAINIENNES

Herausgeber: Ukrainische Gesellschaft für Auslandsstudien e. V.

Geschäftsführer: Bohdan Kordyuk

Редагують:

Іван Кошелівець, Юрій Лавріненко
Статті, підписані автором, не конче висловлюють погляд редакції.

Адреса редакції:

München 2, Karlsplatz 8/III, Deutschland
Tel.: 59 46 67

Druck: „BIBLOS“, München 13, Heßstr. 50-52